

ДОГОВІРНЕ ПРАВО

КУРС ЛЕКЦІЙ

ДОГОВІРНЕ ПРАВО

2021

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Договірне право

КУРС ЛЕКЦІЙ

Миколаїв 2021

УДК 347.4(075)
ББК 67.9 (4 УКР) 304 я73

Укладачі:

Р.М. Достдар, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри морського та господарського права Факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

О.А. Ломакіна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного та конституційного права Факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова,

О.О. Мазіна, кандидат юридичних наук, доцент, директор МФЮК НУ ОЮА.

Рецензент:

Т.В. Степанова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рекомендовано НМР (Протокол № 8 від 24.09.2021 р.)

Договірне право: курс лекцій /Р.М. Достдар, О.А. Ломакіна, О.О. Мазіна; за ред. Р.М. Достдар. Миколаїв: ФМП, 2021. 111с.

Курс лекцій розроблений для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 081 «Право» Факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова з метою досягнення всебічного глибокого розуміння природи й сутності договору в приватноправових відносинах, для підготовки до практичної діяльності висококваліфікованих фахівців-юристів, формування творчої особистості майбутніх правознавців.

,© Р.М. Достдар, О.А. Ломакіна,
О.О. Мазіна, 2021

ВСТУП

У даному навчально-методичному виданні всебічно висвітлені інститути договірного права, у тому числі ті, що сформувалися у період ринкових реформ в Україні в умовах євроінтеграційних процесів – розкриваються загальні положення про договір, договірне право, дається юридична характеристика окремих видів договорів за законодавством України.

На основі вивчення приватного права про договори європейських країн, ролі і значення договірного права у студентів формується більш глибоке уявлення про місце правової системи України, у тому числі й українського права в правовому суспільстві, особливо, це актуально в контексті гармонізації та уніфікації права в Україні, що відбуваються на тлі процесів глобалізації та економічної інтеграції.

Курс лекцій допомагає студентам у стислій і компактній формі отримати знання основних понять договірного права, швидко і зручно сприйняти, систематизувати і відтворити їх, а також застосовувати набуті знання для аналізу різноманітних життєвих ситуацій.

ТЕМА 1. Загальні положення про договір

Поняття та види договору. Публічний договір. Договір приєднання. Свобода договору. Умови договору. Істотні умови. Звичайні умови. Випадкові умови. Тлумачення договору. Укладення, зміна і розірвання договору.

Договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Цивільно-правовий договір є основною правовою формою, що опосередковує рух цивільного обороту: переміщення матеріальних цінностей, виконання робіт, надання послуг тощо.

За своєю правовою природою будь-який цивільно-правовий договір є правочином. Категорії "правочин" і "договір" співвідносяться між собою як загальне і окреме: будь-який договір є правочином, але не всякий правочин є договором. Договорами є лише дво- чи багатосторонні правочини, тоді як до правочинів належать також і дії однієї особи, спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

У ЦК закріплено **класифікацію договорів** за різними ознаками. Класифікація договорів існувала в науці цивільного права, проте не мала втілення на рівні закону. Найважливішою є класифікація за такими ознаками: розподіл обов'язків між сторонами (односторонні та двосторонні); наявність зустрічного відшкодування (відплатні та безоплатні); момент виникнення договору (реальні та консенсуальні).

Розрізняють також: договори основні і додаткові; основні та попередні; договори, укладені на користь контрагентів та на користь третіх осіб; договори речові та зобов'язальні тощо. Певна класифікація за правовими наслідками здійснюється на такі групи договорів, як: договори про передачу майна у власність чи інше речове право (купівля-продаж, міна, дарування тощо); договори про передачу майна у тимчасове користування (оренда, лізинг, прокат тощо); договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); договори на виконання робіт (зокрема підряд); договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні тощо); договори про спільну діяльність (установчий договір тощо), інші групи договорів, виділені за окремими критеріями.

За розподілом обов'язків між сторонами договори поділяють на **односторонні** та **двосторонні**.

Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. **Договір є двостороннім**, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору.

За наявністю зустрічного відшкодування договори поділяються на **оплатні** і **безоплатні**. Договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору.

За змістом договір може бути **змішаним**. Відповідно до ст. 628 ЦК зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

Сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Договори **реальні та консенсуальні**. Консенсуальними є договори, що набувають сили з моменту досягнення сторонами згоди, а **реальними** — договори, що визнаються укладеними з моменту, коли на підставі досягнутої згоди здійснюється виконання за договором — передача контрагенту певного майна. Більшість цивільно-правових договорів є консенсуальними. Реальними є договори займу, зберігання, перевезення вантажу тощо.

Договори **основні та додаткові**. Суть поділу договорів на основні та додаткові полягає у тому, що додаткові договори є залежними від основних, слідує за ними, і в разі визнання недійсним основного договору недійсним є і додатковий. Проте визнання недійсним додаткового договору не впливає на дійсність основного договору. Додатковими, зокрема, є всі договори, що спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань (зокрема договори застави, поруки тощо). Договори основні та попередні. ЦК України вперше легально дано визначення поняття попереднього договору, хоча у господарській практиці та звичаях ділового обороту такий вид договору давно відомий. Відповідно до ст. 635 ЦК України попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором.

Договори, **укладені на користь контрагентів і третіх осіб**.

Відповідно до ст. 636 ЦК України договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь не контрагента за договором, тобто сторони, що бере участь в укладенні договору, а третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі.

Договори **речові та зобов'язальні**. Сутність розмежування цих видів договорів полягає в тому, що об'єктом речових договорів є не дії зобов'язаної особи, а безпосередньо речі, коли договір породжує у контрагента речове право, зокрема право власності. Речовий договір, отже, має бути реальним, оскільки при таких договорах відсутній

розрив у часі між укладенням договору і виникненням речового права, і договір спрямований не на виникнення зобов'язання з передачі речі, а саме на передачу речі.

Цивільне право розрізняє такі різновиди договорів, як публічні та договори приєднання.

Публічним є договір, в якому одна сторона — підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

Договір приєднання. Це договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору.

Відповідно до статті 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Свобода договору є однією з основоположних засад приватноправового регулювання, що знаходиться в одному ряду з іншими загальними засадами, такими як неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; визнання і недоторканності права власності; свобода підприємницької діяльності; судовий захист цивільних прав та інтересів тощо. Свобода договору є неодмінною умовою існування ринкової економіки.

Свобода договору — загальне поняття, що включає декілька аспектів.

По-перше, свобода договору передбачає свободу в укладенні договору, неприпустимість примусу щодо вступу у договірні відносини. Це означає, що учасники цивільного обороту мають право

вільно, виходячи з власних інтересів, вирішувати, вступати їм у договірні відносини чи не вступати. Як виняток із загального правила, обов'язок щодо вступу у договірні відносини може бути або прямо встановлений законодавством.

По-друге, свобода договору передбачає можливість вільного вибору особою, яка бажає укласти договір, майбутнього контрагента. Як виняток із цього правила, законом можуть встановлюватися певні обмеження щодо вибору контрагентів.

По-третє, свобода договору включає можливість сторін вільно визначати характер (вид, тип) договору, який вони укладають. Це означає, що сторони за своїм вибором мають право укладати як договори, що передбачені цивільним законодавством (тобто врегульовані законодавством договірні форми), так і такі, які хоч і не передбачені цивільним законодавством, але не суперечать його загальним засадам (ст. 6 ЦК).

Укладаючи договори, передбачені актами цивільного законодавства, сторони мають право врегулювати в них також ті свої відносини, які цими актами не врегульовані.. Якщо при цьому використовуються елементи інших відомих видів договорів, то такий комплексний договір називається змішаним (ст. 628 ЦК).

По-четверте, свобода договору означає можливість сторін вільно визначати умови (зміст) договору, який вони укладають.

Зміст будь-якого цивільно-правового договору складають його **умови** (пункти). Відповідно до принципу свободи договору, сторони договору на власний розсуд визначають його зміст і формують його конкретні умови, якщо тільки зміст якої-небудь умови імперативно не визначений законом чи іншими правовими актами.

Переважає більшість цивільно-правових норм, зокрема тих, що визначають умови договорів, мають диспозитивний характер, що означає, що сторони в договорі можуть відступити від їх змісту і врегулювати свої відносини на власний розсуд.

Умови договору розділяють на істотні, звичайні та випадкові.

Істотні умови формують договір у цілому та його конкретні види (предмет, строк, ціна). Без істотних умов договір вважається неукладеним.

Звичайні умови можуть бути не вказані у договорі, але в силу диспозитивних норм закону чи звичаїв стають обов'язковими для виконання з моменту укладання договору.

Випадкові умови – це умови, які хоч і не мають значення для укладання договору, але набувають юридичного значення лише у разі їх включення до самого договору.

Важливе значення при укладенні і виконанні договорів, а особливо у разі вирішення спорів, має **тлумачення умов договору**. Відповідно до статей 213 та 637 ЦК України зміст договору може бути витлумачений стороною (сторонами). На вимогу однієї або обох сторін тлумачення змісту договору може бути здійснено за рішенням суду. При тлумаченні змісту договору береться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Якщо буквально значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин договору, їх зміст встановлюється порівнянням відповідної частини договору зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін.

Якщо за зазначеними правилами немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, до уваги беруться мета договору, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносин між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення. У разі тлумачення умов договору можуть враховуватися також типові умови (типові договори), навіть якщо у договорі немає посилання на ці умови.

Укладення договору відбувається у два етапи:

1) внесення однією стороною пропозиції укласти договір (оферта);

2) прийняття пропозиції (**акцепт**) другою стороною. Договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

Договір може бути **змінено або розірвано** за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Відповідно до ст. 651 ЦК істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору.

У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим.

У разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Відповідно до ст. 652 ЦК, якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінились, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний, чи змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони.

ТЕМА 2. Договір купівлі-продажу

Загальні положення про купівлю-продаж. Юридична характеристика договору купівлі-продажу. Предмет договору. Права третіх осіб на товар. Вимоги до предмету договору. Ціна товару. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару. Права та обов'язки сторін за договором купівлі-продажу.

За **договором купівлі-продажу** одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір купівлі-продажу є оплатним, двостороннім і консенсуальним. Сторонами договору є продавець і покупець.

Істотними умовами договору є предмет (товар) та ціна.

Предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому.

Предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права. До договору купівлі-продажу майнових прав застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не впливає із змісту або характеру цих прав.

Предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом.

Право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, належить власникові товару. Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник не має права вимагати його повернення.

Продавець зобов'язаний попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається (права наймача, право застави, право

довічного користування тощо). У разі невиконання цієї вимоги покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар.

Якщо третя особа на підставах, що виникли до продажу товару, пред'явить до покупця позов про витребування товару, покупець повинен повідомити про це продавця та подати клопотання про залучення його до участі у справі. Продавець повинен вступити у справу на стороні покупця.

Товар є **належним**, якщо відповідає наступним вимогам (вказаним у договорі чи законі):

- 1) Якість товару (встановлюється Держстандартами).
- 2) Кількість товару.
- 3) Асортимент товару.
- 4) Комплектність товару.
- 5) Тара та упаковка за договором купівлі-продажу.

Перевірка додержання продавцем умов договору купівлі-продажу щодо кількості, асортименту, якості, комплектності, тари та (або) упаковки товару та інших умов здійснюється у випадках та в порядку, встановлених договором або актами цивільного законодавства.

Якщо нормативно-правовими актами з питань стандартизації встановлено вимоги щодо порядку перевірки кількості, асортименту, якості, комплектності, тари та (або) упаковки товару, порядок перевірки, визначений договором, має відповідати цим вимогам.

Ціна товару. Покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, встановленою у договорі купівлі-продажу, або, якщо вона не встановлена у договорі і не може бути визначена виходячи з його умов, - за ціною, що визначається відповідно до статті 632 цього Кодексу, а також вчинити за свій рахунок дії, які відповідно до договору, актів цивільного законодавства або вимог, що звичайно ставляться, необхідні для здійснення платежу.

Договором купівлі-продажу може бути передбачений продаж товару в кредит з відстроченням або з розстроченням платежу.

Договором про продаж товару в кредит може бути передбачено оплату товару з розстроченням платежу.

Істотними умовами договору про продаж товару в кредит з умовою про розстрочення платежу є ціна товару, порядок, строки і розміри платежів.

Договором може бути встановлений обов'язок продавця або покупця страхувати товар.

Договором може бути встановлено, що право власності на переданий покупцеві товар зберігається за продавцем до оплати товару або настання інших обставин. У цьому разі покупець не має права до переходу до нього права власності розпоряджатися товаром, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із призначення та властивостей товару.

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару переходить до покупця з моменту передання йому товару, якщо інше не встановлено договором або законом.

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару, проданого під час його транспортування, переходить до покупця з моменту укладення договору купівлі-продажу, якщо інше не встановлено договором або звичаями ділового обороту.

Права та обов'язки сторін. Продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, визначений договором купівлі-продажу.

Продавець повинен одночасно з товаром передати покупцеві його приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства.

Продавець зобов'язаний передати товар покупцеві у строк, встановлений договором купівлі-продажу, а якщо зміст договору не дає змоги визначити цей строк, - відповідно до положень статті 530 ЦК.

Обов'язок продавця передати товар покупцеві вважається виконаним у момент:

1) вручення товару покупцеві, якщо договором встановлений обов'язок продавця доставити товар;

2) надання товару в розпорядження покупця, якщо товар має бути переданий покупцеві за місцезнаходженням товару.

Договором купівлі-продажу може бути встановлений інший момент виконання продавцем обов'язку передати товар.

Товар вважається наданим у розпорядження покупця, якщо у строк, встановлений договором, він готовий до передання покупцеві у належному місці і покупець поінформований про це. Готовий до передання товар повинен бути відповідним чином ідентифікований для цілей цього договору, зокрема шляхом маркування.

Почпець зобов'язаний повідомити продавця про порушення умов договору купівлі-продажу щодо кількості, асортименту, якості, комплектності, тари та (або) упаковки товару у строк, встановлений договором або актами цивільного законодавства, а якщо такий строк не встановлений, - в розумний строк після того, як порушення могло бути виявлене відповідно до характеру і призначення товару.

У разі невиконання покупцем цього обов'язку продавець має право частково або в повному обсязі відмовитися від задоволення відповідних вимог покупця, якщо продавець доведе, що невиконання покупцем обов'язку повідомити продавця про порушення умов договору купівлі-продажу спричинило неможливість задоволення його вимог або спричинить для продавця витрати, що перевищують його витрати у разі своєчасного повідомлення про порушення умов договору.

Якщо продавець знав або міг знати про те, що переданий покупцеві товар не відповідає умовам договору купівлі-продажу, він не має права посилатися на те, що не одержав від покупця повідомлення про порушення умов договору, та на наслідки

невиконання покупцем цього обов'язку, встановлені частиною першою цієї статті.

Покупець зобов'язаний прийняти товар, крім випадків, коли він має право вимагати заміни товару або має право відмовитися від договору купівлі-продажу.

Покупець зобов'язаний вчинити дії, які відповідно до вимог, що звичайно ставляться, необхідні з його боку для забезпечення передання та одержання товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства.

Якщо покупець (одержувач) відмовився від прийняття товару, переданого продавцем, він зобов'язаний забезпечити схоронність цього товару, негайно повідомивши про це продавця.

Продавець зобов'язаний забрати (вивезти) товар, не прийнятий покупцем (одержувачем), або розпорядитися ним в розумний строк.

Якщо продавець у цей строк не розпорядиться товаром, покупець має право реалізувати товар або повернути його продавцеві.

Витрати покупця у зв'язку із зберіганням товару, його реалізацією або поверненням продавцеві підлягають відшкодуванню продавцем. При цьому суми, одержані від реалізації товару, передаються продавцеві за вирахуванням сум, що належать покупцеві.

Якщо покупець без достатніх підстав зволікає з прийняттям товару або відмовився його прийняти, продавець має право вимагати від нього прийняти та оплатити товар або має право відмовитися від договору купівлі-продажу.

Покупець зобов'язаний оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього, якщо договором або актами цивільного законодавства не встановлений інший строк оплати товару.

Покупець зобов'язаний сплатити продавцеві повну ціну переданого товару. Договором купівлі-продажу може бути передбачено розстрочення платежу.

У разі прострочення оплати товару продавець має право вимагати оплати товару та сплати процентів за користування чужими грошовими коштами.

Якщо покупець відмовився прийняти та оплатити товар, продавець має право за своїм вибором вимагати оплати товару або відмовитися від договору купівлі-продажу.

Якщо продавець зобов'язаний передати покупцеві крім неоплаченого також інший товар, він має право зупинити передання цього товару до повної оплати всього раніше переданого товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства.

Якщо продавець, який одержав суму попередньої оплати товару, не передав товар у встановлений строк, покупець має право вимагати передання оплаченого товару або повернення суми попередньої оплати.

ТЕМА 3. Види договорів купівлі-продажу

Роздрібна купівля-продаж. Визначення договору. Предмет договору. Ознаки договору роздрібної купівлі-продажу. Сторони договору. Види договору роздрібної купівлі-продажу.

Поставка. Визначення договору поставки. Кваліфікуючі ознаки договору поставки.

Контрактація сільськогосподарської продукції. Юридична характеристика договору. Ознаки договору контрактації сільськогосподарської продукції.

Постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу. Визначення договору. Характерні риси постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

Роздрібна купівля - продаж визначений у ЦК як публічний договір, що означає обов'язок роздрібних підприємств продавати товари кожному, хто до них звернувся, не роблячи між покупцями розходжень у ціні на продавані товари й в інших умовах продажу.

Предметом цього договору може бути не який-небудь продаж товарів, а тільки продаж у роздріб.

Договір роздрібної купівлі-продажу виділяється в окремий вид договору купівлі-продажу за наступними кваліфікуючими ознаками.

Продавцем за договором виступає юридична особа або індивідуальний підприємець, що здійснює підприємницьку діяльність із продажу товарів у роздріб. Покупцями найчастіше виступають громадяни – споживачі товару.

За загальними правилами договір роздрібної купівлі-продажу вважається укладеним у належній формі з моменту видачі продавцем товарного або касового чека або іншого документа, що підтверджує оплату товару. Договір роздрібної купівлі - продажу може укладатися в якій-небудь формі, передбаченої для угод, - усно, якщо він виконується при укладанні, або шляхом конклюдентних дій. Однак,

для деяких різновидів роздрібної купівлі-продажу законодавством прямо передбачена обов'язкова письмова форма (наприклад, купівля в розстрочку).

Види договору роздрібної купівлі-продажу:

- договір роздрібної купівлі-продажу з використанням автоматів;
- договір роздрібної купівлі-продажу з доставкою;
- договір роздрібної купівлі-продажу в кредит;
- договір роздрібної купівлі-продажу за зразками;
- найм-продажа;
- договір роздрібної купівлі-продажу на біржах, конкурсах, аукціонах (публічних торгах);
- договір роздрібної купівлі-продажу валютних цінностей і цінних паперів та ін.

Продаж товарів з використанням автоматів. Якщо продаж товару здійснюється з використанням автоматів, володілець автоматів зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі або надання покупцям іншим чином відомостей про найменування продавця, його місцезнаходження, режим роботи, а також про дії, які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару. Договір роздрібної купівлі-продажу з використанням автоматів є укладеним з моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару (конклюдентні дії). Якщо покупцеві не надається оплачений товар, продавець повинен на вимогу покупця негайно надати покупцеві товар або повернути сплачену ним грошову суму. Якщо автомат використовується для розміну грошей, придбання платіжних засобів або обміну валюти, застосовуються положення про роздрібну купівлю-продаж, якщо інше не впливає із суті зобов'язання.

Договір купівлі-продажу з умовою про доставку товару покупцеві. Якщо договір роздрібної купівлі-продажу укладено з умовою про доставку товару покупцеві, продавець зобов'язаний у встановлений

договором строк доставити товар за місцем, указаним покупцем, а якщо місце передання товару покупцем не вказане, - за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця. Договір роздрібної купівлі-продажу з умовою про доставку товару покупцеві є виконаним з моменту вручення товару покупцеві, а в разі його відсутності – особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що засвідчує укладення договору або оформлення доставки товару, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання. Якщо договором не встановлено строк доставки товару для вручення його покупцеві, товар має бути доставлений у розумний строк після одержання вимоги покупця.

Договір з умовою про прийняття покупцем товару у встановлений строк. Сторони можуть укласти договір купівлі-продажу з умовою про прийняття покупцем товару в строк, встановлений договором, і протягом цього строку товар не може бути проданий продавцем іншому покупцеві. Якщо покупець не з'явився або не вчинив інших необхідних дій для прийняття товару у встановлений строк, вважається, що покупець відмовився від договору, якщо інше не встановлено договором. Додаткові витрати продавця на забезпечення передання товару покупцеві у встановлений строк включаються в ціну товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства.

Договір найму-продажу. За договором найму-продажу до переходу до покупця права власності на переданий йому продавцем товар покупець є наймачем (орендарем) цього товару. Покупець стає власником товару, переданого йому за договором найму-продажу, з моменту оплати товару, якщо інше не встановлено договором. З моменту набуття права власності на товар відносини найму припиняються на підставі поєднання боржника і кредитора в одній особі (ст. 606 ЦК України).

Договір купівлі-продажу на біржах. Згідно зі ст. 650 ЦК України особливості укладення договорів на біржах, аукціонах, конкурсах тощо встановлюються відповідними актами цивільного законодавства. Як зазначено в ч. 4 ст. 656 ЦК України до договору купівлі-продажу на біржах застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їхньої суті. Зокрема, спеціальне правове регулювання біржових договорів купівлі-продажу міститься в ГК України та Законах України «Про товарні біржі» і «Про цінні папери та фондовий ринок». Основними документами, що регламентують порядок здійснення біржових операцій, ведення біржової торгівлі та розв'язання спорів з цих питань, є Правила біржової торгівлі та Типові контракти, які розробляються відповідно до законодавства і затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або органом, ними уповноваженим (біржовими комітетами). Такі типові контракти мають відповідати вимогам Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1999 р. № 632. Договір купівлі-продажу вважається укладеним з моменту його реєстрації на біржі. Договори, зареєстровані на біржі, не підлягають нотаріальному посвідченню. Біржові операції дозволяється здійснювати тільки членам біржі або брокерам.

За часом виконання біржові договори купівлі-продажу поділяються на договори з негайним виконанням («касові договори», «договори на реальний товар») та договори на строк («термінові»), серед яких виділяють форвардні і ф'ючерсні контракти та опціони.

Форвардний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін такого продажу під час укладення такого форвардного контракту. Форвардний контракт повинен містити назву контракту; зазначення сторін контракту; базовий актив контракту (товари, цінні

папери, кошти) та його характеристики (емітент, вид цінного паперу, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид валюти - для коштів; асортимент – для інших товарів); кількість базового активу; вартість контракту; ціну виконання; термін виконання; порядок оплати придбаного (проданого) базового активу та інші умови.

Продавець форвардного контракту не може передати (продати) зобов'язання за цим контрактом іншим особам без згоди покупця форвардного контракту. Покупець форвардного контракту має право без погодження з іншою стороною контракту в будь-який момент до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту продати такий контракт будь-якій іншій особі, включаючи продавця такого форвардного контракту. Будь-яка сторона форвардного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту або у випадках, визначених цивільним законодавством. Претензії щодо невиконання або неналежного виконання форвардного контракту можуть пред'являтися виключно емітенту такого форвардного контракту.

Ф'ючерсний контракт – стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту. Ф'ючерсний контракт повинен мати такі реквізити: назва контракту; вид контракту (з поставкою або без поставки базового активу); сторони контракту; базовий актив контракту та його характеристики (емітент, вид та кількість цінних паперів, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид та кількість валюти - для коштів; кількість, асортимент - для інших товарів); обсяг контракту; розмір початкової маржі; механізм визначення ціни на момент виконання; ціна виконання; одиниця виміру ціни; термін виконання та інші умови.

Покупець ф'ючерсного контракту має право продати такий контракт протягом строку його дії іншим особам без погодження умов такого продажу з продавцем контракту. Сторона ф'ючерсного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту або у випадках, визначених цивільним законодавством.

Опціон – стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на час укладення такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту. Опціон повинен мати такі реквізити: назва контракту; вид опціону (з поставкою або без поставки базового активу); сторони опціону; різновид опціону (опціон на купівлю, опціон на продаж); базовий актив опціону та його характеристики (емітент, вид та кількість цінних паперів, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид та кількість валюти - для коштів; кількість, асортимент - для товарів); ціна виконання; термін виконання (для опціону з виконанням протягом терміну дії) або день виконання (для опціону з виконанням у встановлену дату); порядок оплати придбаного (проданого) базового активу; розмір премії опціону та інші умови.

Перший продавець опціону (емітент) несе безумовне та безвідкличне зобов'язання щодо продажу цінних паперів (товарів, коштів) на умовах укладеного опціонного контракту. Опціон може бути проданий без обмежень іншим особам протягом строку його дії. Будь-який покупець опціону має право відмовитися у будь-який сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом. Договором може бути встановлений обмін майна на роботи (послуги). До договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Законом можуть бути передбачені

особливості укладення та виконання договору міни, як, наприклад, це зроблено Законом України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності», за яким товарообмінною (бартерною) операцією у галузі зовнішньоекономічної діяльності визнається один з видів експортно-імпортних операцій, оформлених бартерним договором або договором із змішаною формою оплати, яким часткова оплата експортних (імпортних) поставок передбачена в натуральній формі, між суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України та іноземним суб'єктом господарської діяльності, що передбачає збалансований за вартістю обмін товарами, роботами, послугами у будь-якому поєднанні, не опосередкований рухом коштів у готівковій або безготівковій формі. В зазначеному законі особлива увага приділена строкам проведення товарообмінних операцій та відповідальності за їх порушення.

За **договором поставки** продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір поставки має стосовно договору купівлі-продажу свій набір кваліфікуючих ознак. По-перше, сторона, що продає товари (постачальник), здійснює підприємницьку діяльність по виробництву або закупівлям відповідних товарів (особливості суб'єктного складу). По-друге, покупець придбаває товари для використання в підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням (особливості в предметі). По-третє, товари повинні бути передані покупцеві в обумовлений строк або строки, а якщо товари

поставляються окремими партіями – у межах установленого періоду поставки (особливості істотних умов договору).

До **основних ознак**, які допомагають виділити договір поставки в самостійний договір купівлі-продажу відносяться: правовий статус постачальника й ціль придбання товару. Продавцем (постачальником), як обмовлялося вище, може виступати підприємець. Це може бути підприємницька організація або громадянин – приватний підприємець. Постачальник продає зроблені їм товари або товари, придбані ним для продажу.

Друга ознака договору поставки – ціль придбання товару. Договором поставки є договір, за яким товар придбається для використання в підприємницькій діяльності (для промислової переробки й споживання, для наступного продажу й іншої професійної діяльності). З мети покупки впливає, що й другою стороною за договором поставки є найчастіше підприємець.

Можна ще виділити ряд особливостей цього договору.

- момент укладання договору і його виконання, як правило, не збігаються;
- за договором поставки можливий оптовий продаж одноразово (у строк) або окремими партіями протягом тривалого періоду (в обумовлений строк);
- можлива передача й окремої речі, у тому числі індивідуально-визначеної (машина, прилад індивідуального виконання й т.д.), в обумовлений строк;
- виробником товару договір укладається, як правило, на майбутні речі;
- договір може бути укладений на тривалий строк – рік, кілька років, у зв'язку із чим з договору поставки виникають довгострокові, тривалі господарські зв'язки.

Таким чином, для поставки характерні тривалі відносини й виконання договору частинами.

За **договором контрактації сільськогосподарської продукції** виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

Договір контрактації сільськогосподарської продукції є консенсуальним, двостороннім, оплатним. Сторонами договору контрактації є виробник сільськогосподарської продукції й особа, що здійснює закупівлю такої продукції для її переробки і продажу (особливості суб'єктного складу); виробник сільськогосподарської продукції передає заготівельнику вирощену або вироблену ним сільськогосподарську продукцію (особливості предмета договору).

Ознаками цього договору, які дозволяють виділити його від інших договорів купівлі-продажу, є: склад сторін договору й особливості товару, які підлягають передачі.

Під сільськогосподарською продукцією звичайно розуміють вирощену (вироблену) продукцію, що не була перероблена або яка пройшла першу обробку.

Сторонами договору є виробник сільськогосподарської продукції і її заготівельник.

Виробником може бути юридична особа (підприємницька організація), що вирощує, виробляє сільськогосподарську продукцію, або громадянин, що займається цим видом підприємницької діяльності.

Заготівельником також є підприємець (підприємницька організація або приватний підприємець), що закуповує сільськогосподарську продукцію для наступного продажу або наступної переробки.

З визначення сторін договору впливає й ціль купівлі (контрактації) – використання сільськогосподарської продукції в підприємницькій діяльності або використання такої продукції не для

особистого, сімейного, домашнього вживання. Як і договір поставки договір контрактації можна назвати підприємницьким.

Інша відмінна риса договору контрактації від договору поставки й інших видів договору купівлі-продажу полягає в наступному:

- це майбутні товари, які не підлягають вирощуванню (зерно, овочі й т.д.) в умовах сільського господарства (жива худоба, птах і т.д.);
- вирощування, пов'язане з різними стадіями сільськогосподарського виробництва (обробка ґрунту, посівів, збирання), і його умовами, що іноді не залежать від волі виробника (посуха, повені й т.п.).

Із цих особливостей випливає та обставина, що момент укладання договору і його виконання не тільки не збігаються, але й значно відрізняються в часі.

За **договором постачання енергетичними та іншими ресурсами** через приєднану мережу одна сторона (постачальник) зобов'язується надавати другій стороні (споживачеві, абонентові) енергетичні та інші ресурси, передбачені договором, а споживач (абонент) зобов'язується оплачувати вартість прийнятих ресурсів та дотримуватись передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного та іншого обладнання.

Як кваліфікуючі **ознаки** договори можуть бути названі його наступні характерні риси:

- сторонами цього договору виступають енергопостачальна організація й споживач (абонент), що має відповідну енергоустановку, здатну приймати енергію (особливості суб'єктного складу);
- енергія повинна подаватися енергопостачальною організацією на енергоустановку абонента через приєднану мережу (особливості предмета договору).

Ці ознаки договору обумовлені властивостями енергії як товару, що зводиться до наступного: перше, електроенергію неможливо накопичувати в значних кількостях і зберігати; друге, процес виробництва електроенергії, як правило, неспинно й нерозривно зв'язаний як з її транспортуванням, так і зі споживанням; третє, електроенергія при передачі споживається й не може бути повернута; четверте, електроенергію можливо передавати тільки через приєднану мережу; п'яте, для прийому енергії в покупця повинні бути технічні прилади для підключення до електромережі.

Для юридичної характеристики договору енергопостачання необхідно вказати на те, що це договір консенсуальний, оплатний, взаємний і належить до числа публічних договорів.

Сторонами цього договору виступають енергопостачальна організація й абонент. Поставщиками є підприємницькі організації, які здійснюють продаж споживачам зробленої або купленої електричної або теплової енергії.

Абонентом за договором енергопостачання (покупцем енергії) може виступати юридична особа або громадянин. Юридична особа може одержувати енергію для безпосереднього споживання або перепродажу. Громадяни, як правило, укладають договір енергопостачання з метою одержання енергії для побутового споживання.

ТЕМА 4. Договір міни, дарування

Загальна характеристика договору міни. Предмет міни. Особливі риси договору.

Загальна характеристика договору дарування. Сторони договору дарування. Безоплатність як ознака договору дарування. Права та обов'язки сторін за договором дарування. Умови розірвання договору дарування. Пожертва.

За **договором міни** (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.

Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін. Договором може бути встановлена доплата за товар більшої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості.

Право власності на обмінювані товари переходить до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договором може бути встановлений обмін майна на роботи (послуги).

Особливістю даного договору є те, що кожна зі сторін договору міни є продавцем того товару, який вона передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін, проте еквівалентом за майно, що передається, є не грошова сума, а інше майно. Однак договором може бути встановлена доплата за товар більшої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості.

Хоча договір міни є самостійним видом цивільних договорів, ст. 716 ЦК України передбачає, що до договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори, елементи яких містяться у договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Так, наприклад, до договору міни (бартеру) у разі обміну товарів на

роботи можуть застосовуватися норми глави 61 ЦК України, що регулюють договір підряду.

Суб'єктами договору міни можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Кожна зі сторін за загальним правилом має бути власником обмінюваного майна або мати інше речове право, яке містило б правомочність щодо розпорядження відповідним майном.

Предметом договору міни є дії кожної зі сторін з передачі у власність іншої сторони товару, що обмінюється. Оскільки ЦК України не містить спеціальних правил, що регламентують предмет договору міни, тому його регулювання здійснюється, як вказувалося вище, нормами про договори купівлі-продажу, поставки або іншими договорами. Умови про предмет договору міни є істотними.

Характерними рисами договору міни є його консенсуальність, оплатність, двосторонність.

У цивільному обігу підприємці використовують термін «бартерні угоди», які в науковій літературі називають різновидом договору міни. Проте поняття «бартер» за своїм змістом є більш об'ємним за поняття «міна».

Поняття «міна» вужче, ніж поняття «бартер», оскільки міна означає обмін одного товару в натурі на інший, а бартер крім речового обміну містить у собі ще й обмін на безгрошовій основі результатами виконаних робіт, послуг тощо.

Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору міни (наприклад, Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності»).

За **договором дарування** одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі.

Дарунком можуть бути майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути у нього в майбутньому.

Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада.

Батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних.

Підприємницькі товариства можуть укласти договір дарування між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви.

Договір дарування від імені дарувальника може укласти його представник. Доручення на укладення договору дарування, в якому не встановлено імені обдаровуваного, є нікчемним.

Договір дарування згідно з ЦК України може бути як реальним, так і консенсуальним. Реальний договір дарування вважається укладеним з моменту передачі майна обдаровуваному. Консенсуальною угодою договір дарування буде тоді, коли він породжує зобов'язання передати майно обдаровуваному у майбутньому. Зобов'язання не збігається з моментом передачі речі. Новий ЦК України по-різному регулює реальний та консенсуальний договори дарування.

Ознакою, що поєднує обидва види договору дарування, вважається його безоплатність. Підставою (метою) такої угоди є намір особи (дарувальника) передати майно безоплатно. За наявності зустрічного задоволення договір дарування вважатиметься недійсним. Договір не є даруванням, якщо обдаровуваний зобов'язується при цьому вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру (п. 2 ст. 717 ЦК України). Проте не можна вважати порушенням ознаки безоплатності договору дарування такі випадки:

1) символічне зустрічне задоволення як данини у традиції – наприклад, платню у вигляді дрібних монет за дарування колючо-ріжучих предметів або домашніх тварин;

2) виконання обов'язку обдарованою особою з метою використання подарунка для певної, обумовленої мети (пожертва – ст. 729 ЦК України). Зустрічне задоволення тут відсутнє, оскільки виконання обов'язку з використання пожертви стосується третіх осіб;

3) покладення на обдаровувану особу обов'язку на користь третьої особи (ст. 725 ЦК України). Такий обов'язок полягає у вчиненні певної дії або утриманні від її вчинення, а саме: передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо. Такий обов'язок особа бере на себе добровільно, керуючись власними інтересами, а певне майнове задоволення надається третій особі, права якої обмежують (обтяжують) право власності обдаровуваного. Безпосереднє зустрічне задоволення дарувальник не отримує;

4) покладення на обдаровувану особу обов'язку на користь дарувальника.

Договір дарування може бути взаємним, у ньому можна встановити обов'язки обдаровуваного, але вони не можуть вважатися зустрічним задоволенням і не скасовують безоплатність цієї угоди.

Безоплатність є суттєвою ознакою договору дарування. Ніякі умови щодо надання зустрічного задоволення не беруться до уваги, інакше втрачається сутність цього договору. Застереження щодо зустрічного зобов'язання обдаровуваного призводить лише до того, що договір визнається нікчемним.

Права та обов'язки сторін. Якщо дарувальникові відомо про недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб, він зобов'язаний повідомити про них обдаровуваного.

Дарувальник, якому було відомо про недоліки або особливі властивості подарованої речі і який не повідомив про них обдаровуваного, зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та

шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком.

Договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному в майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини.

Дарувальник має право відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився.

Обдаровуваний має право у будь-який час до прийняття дарунка на підставі договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому відмовитися від нього.

Договором дарування може бути встановлений обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо).

Дарувальник має право вимагати від обдаровуваного виконання покладеного на нього обов'язку на користь третьої особи.

У разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок.

Дарувальник має право вимагати **розірвання договору дарування** нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей.

Якщо обдаровуваний вчинив умисне вбивство дарувальника, спадкоємці дарувальника мають право вимагати розірвання договору дарування.

Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність.

Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо внаслідок недбалого ставлення обдаровуваного до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо на момент пред'явлення вимоги дарунок є збереженим.

У разі розірвання договору дарування обдаровуваний зобов'язаний повернути дарунок у натурі.

Пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим частиною першою статті 720 ЦК, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети.

Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом.

Пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою жертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи – за рішенням суду.

Пожертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо жертва використовується не за призначенням.

ТЕМА 5. Договір довічного утримання. Рента

Загальна характеристика договору довічного утримання. Особливості укладання договору. Зміст договору. Права та обов'язки сторін за договором. Припинення та правові наслідки розірвання договору.

Загальна характеристика договору ренти. Відмінність ренти від інших цивільно-правових договорів. Види ренти. Розірвання договору ренти. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого у ренту.

Договір довічного утримання (догляду) – це договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність жилий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст.744 ЦК).

Характеристики договору довічного утримання (догляду): односторонній, реальний, оплатний.

Повернення майна колишньому власнику при розірванні договору довічного утримання (догляду) можливе на вимогу будь-якої сторони лише на зазначених у законі підставах незалежно від якості предмета договору і будь-яких строків.

Метою договору довічного утримання (догляду) є забезпечення утримання та (або) догляду відчужувача, тому відносини сторін мають тривалий характер. За договором купівлі-продажу еквівалент виражений у грошовій сумі, а за договором довічного утримання у матеріальному забезпеченні в натурі.

Сторони в договорі. Відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я. Набувачем – повнолітня дієздатна фізична або юридична особа. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утри-

мання (догляду), на праві спільної сумісної власності. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Договір довічного утримання (догляду) може бути укладений відчужувачем на користь третьої особи.

Предмет договору – будь-яке нерухоме майно, а також рухоме майно, що має значну цінність.

Зміст договору. Істотною умовою договору є надання набувачем систематичного матеріального забезпечення відчужувачеві, причому в натурі у вигляді житла, харчування, догляду та необхідної допомоги. Сторони вправі передбачити й інші елементи матеріального забезпечення. Всі елементи матеріального забезпечення в натурі підлягають конкретизації в договорі.

Матеріальне забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу, підлягає грошовій оцінці. Така оцінка підлягає індексації у порядку, встановленому законом (ст.751 ЦК). Хоча майно переходить до набувача на праві власності, він не має права відчужувати його під час життя відчужувача.

Особливості укладання договору. Згідно зі ст.754 ЦК, що передбачає забезпечення виконання договору, набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину. На майно, передане набувачу за договором, не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача.

До змісту договору довічного утримання (догляду) включається умова про строк. Оскільки набувач зобов'язаний доглядати відчужувача довічно, тобто до його смерті, то строк договору є невизначеним.

Права та обов'язки сторін. Право виникає на стороні відчужувача, а обов'язок – на стороні набувача. Відчужувач має право вимагати, а набувач зобов'язаний виконати вимогу, що полягає в здійсненні всіх необхідних дій з матеріального забезпечення відчужувача.

У договорі довічного утримання (догляду) можуть бути визначені всі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), якими набувач має забезпечувати відчужувача. Якщо обов'язки набувача не були конкретно визначені або у разі виникнення потреби забезпечити відчужувача іншими видами матеріального забезпечення та догляду спір має вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності.

Набувач зобов'язаний у разі смерті відчужувача поховати його, навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду). Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на поховання мають бути справедливо розділені між ними та набувачем (ст.749 ЦК).

Законом передбачена можливість заміни набувача.

Згідно зі ст.755 ЦК договір довічного утримання (догляду) може бути розірваний за рішенням суду:

1) на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини;

2) на вимогу набувача.

Договір довічного утримання (догляду) **припиняється** зі смертю відчужувача.

Закон визначає правові наслідки розірвання договору. У разі розірвання договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем обов'язків за договором, відчужувач набуває право власності на майно, яке було ним передане, і має право вимагати його повернення. У цьому разі витрати, зроблені набувачем на утримання та (або) догляд відчужувача, не підлягають поверненню.

У разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з

урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором.

У ст.ст.757, 758 ЦК визначені правові наслідки смерті набувача та припинення юридичної особи-набувача. Обов'язки набувача за договором переходять до тих спадкоємців, до яких перейшло право власності на майно, що було передане відчужувачем. Якщо спадкоємець за заповітом відмовився від прийняття майна, що було передане відчужувачем, право власності на це майно може перейти до спадкоємця за законом. Якщо у набувача немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття майна, переданого відчужувачем, відчужувач набуває право власності на це майно. У цьому разі договір довічного утримання (догляду) припиняється.

Договір ренти – це договір, за яким одна сторона (одержувач ренти) передає другій (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі (ст.731 ЦК).

Договір ренти слід відрізняти від інших цивільно-правових договорів. Його відмінність від договору дарування у тому, що одержувач ренти має право вимагати надання зустрічного задоволення – рентного доходу. Характер зустрічного задоволення відрізняє договір ренти від договорів купівлі-продажу і міни. Обсяг належних одержувачу рентних платежів є невизначеним, оскільки зобов'язання з виплати ренти діє безстроково або протягом певного строку.

Договір ренти належить до групи ризикових договорів, у якому ризик кожної із сторін полягає в імовірності того, що надане нею виявиться більшим за отримане зустрічне задоволення. Договором ренти може бути встановлений обов'язок виплачувати ренту безстроково (безстрокова рента) або протягом певного строку. Сторонами у договорі ренти можуть бути фізичні або юридичні особи.

Договором ренти може бути встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату або безоплатно.

Якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату, до відносин сторін щодо передання майна застосовуються загальні положення про купівлю продаж, а якщо майно передається безоплатно, — положення про договір дарування, якщо це не суперечить суті договору ренти (ст.734 ЦК).

У ЦК (ст.735) передбачене забезпечення виплати ренти. Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за згодою одержувача ренти. У разі відчуження нерухомого майна іншій особі до неї переходять обов'язки платника ренти.

Виплата ренти може бути забезпечена шляхом встановлення обов'язку платника ренти застрахувати ризик невиконання ним своїх обов'язків за договором ренти. За прострочення виплати ренти платник ренти сплачує одержувачеві ренти проценти.

Рента може виплачуватися у грошовій формі або шляхом передання речей, виконання робіт або надання послуг. Форма виплати ренти встановлюється договором ренти.

Розмір ренти встановлюється договором. Якщо одержувач ренти передав у власність платника ренти грошову суму, розмір ренти встановлюється у розмірі облікової ставки Національного банку України, якщо більший розмір не встановлений договором ренти.

Платник безстрокової ренти має право відмовитися від договору ренти. Умова договору, відповідно до якої платник безстрокової ренти не може відмовитися від договору ренти, є нікчемною.

Договором ренти можуть бути встановлені умови здійснення платником безстрокової ренти відмови від договору ренти. Договір ренти припиняється після спливу трьох місяців від дня одержання одержувачем ренти письмової відмови платника безстрокової ренти від договору за умови повного розрахунку між ними (ст.739 ЦК).

Одержувач безстрокової ренти має право вимагати розірвання договору ренти у разі, якщо:

1) платник безстрокової ренти прострочив її виплату більш як на один рік;

2) платник безстрокової ренти порушив свої зобов'язання щодо забезпечення виплати ренти;

3) платник безстрокової ренти визнаний неплатоспроможним або виникли інші обставини, які явно свідчать про неможливість виплати ним ренти у розмірі і в строки, що встановлені договором.

Одержувач безстрокової ренти має право вимагати розірвання договору ренти також в інших випадках, встановлених договором ренти (ст.740 ЦК).

Якщо договором ренти не встановлені правові наслідки розірвання договору ренти, розрахунки провадяться залежно від того, чи майно було передано у власність платника ренти за плату чи безоплатно.

Якщо майно було передано у власність платника ренти безоплатно, у разі розірвання договору ренти одержувач ренти має право вимагати від платника ренти виплати річної суми ренти. Якщо майно було передано у власність платника ренти за плату, одержуваної ренти має право вимагати від платника ренти виплати річної суми ренти та вартості переданого майна.

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого безоплатно під виплату безстрокової ренти, несе платник ренти. У разі випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого за плату під виплату безстрокової ренти, платник має право вимагати відповідно припинення зобов'язання щодо виплати ренти або зміни умов її виплати.

У разі випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату ренти на певний строк, платник ренти не звільняється від обов'язку виплачувати її до закінчення строку виплати ренти на умовах, встановлених договором ренти.

ТЕМА 6. Договір майнового найму (оренда)

Загальні положення про найм. Визначення договору найму (оренди). Юридична характеристика договору майнового найму. Умови договору. Предмет договору майнового найму. Припинення та розірвання договору майнового найму.

Договір найму (оренди) – це цивільно-правовий договір, за яким наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України).

З точки зору загальної характеристики цивільно-правових договорів договір найму (оренди) є двостороннім, консенсуальним або реальним, оплатним договором. Договір найму (оренди) є двостороннім, оскільки кожна зі сторін цього договору (наймодавець та наймач) несе обов'язки на користь іншої сторони. Договір найму може бути укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за істотними умовами (консенсуальний договір) або з моменту фактичної передачі речі. Договір найму (оренди) є оплатним, оскільки наймодавець за виконання своїх обов'язків з передачі майна у користування наймачу повинен отримати від останнього зустрічне надання у вигляді внесення орендної плати.

Метою договору оренди варто вважати передачу майна орендодавця в тимчасове користування, тому що в цьому зацікавлені обидві сторони договору. Орендар, як правило, має потребу в майні тимчасово й не має можливості придбати його у власність.

Орендодавець має на меті отримання прибутку з передачі майна в тимчасове користування. Дана ознака дозволяє відрізнити договір оренди від інших зобов'язань по передачі майна в користування, зокрема від договору позички, тобто безплатного користування майном

Сторони договору – орендодавець й орендар. За загальним правилом, і в ролі орендодавця, і в ролі орендаря можуть виступати будь-які суб'єкти цивільного права, як фізичні, так й юридичні особи.

Орендодавець – це власник переданого в користування майна або особа, уповноваженим законом або власником здавати майно в оренду.

Орендар – це особа, зацікавлена в одержанні майна в користування. Ніяких спеціальних вимог до нього закон не пред'являє.

Умови договору. Предмет договору – будь-яка тілесна не споживана річ, оскільки вона не губить своїх натуральних властивостей у процесі використань. Предметом договору найму може бути річ, яка визначена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ). Законом можуть бути встановлені види майна, що не можуть бути предметом договору найму.

Предметом договору найму можуть бути майнові права.

За користування майном з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму. Якщо розмір плати не встановлений договором, він визначається з урахуванням споживчої якості речі та інших обставин, які мають істотне значення. Плата за користування майном може вноситися за вибором сторін у грошовій або натуральній формі. Форма плати за користування майном встановлюється договором найму.

Договір найму укладається на строк, встановлений договором. Якщо строк найму не встановлений, договір найму вважається укладеним на невизначений строк.

Кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна – за три місяці. Договором або законом може бути встановлений інший строк для попередження про відмову від договору найму, укладеного на невизначений строк. Законом можуть бути встановлені максимальні (граничні) строки договору найму окремих видів майна.

Якщо до спливу встановленого законом максимального строку найму жодна із сторін не відмовилася від договору, укладеного на невизначений строк, він припиняється зі спливом максимального строку договору. Договір найму, строк якого перевищує встановлений законом максимальний строк, вважається укладеним на строк, що відповідає максимальному строку.

До **основних умов договору**, що передбачають обов'язки наймодавця, звичайно відносять умови про майно (об'єкт оренди) та про порядок і строки передачі його наймачеві. Коло обов'язків наймодавця залежить від того, чи є договір найму реальним чи консенсуальним правочином. Основним обов'язком наймодавця у консенсуальному договорі найму є обов'язок передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму. В разі невиконання зазначеного обов'язку наймодавцем наймач має право вимагати від наймодавця передачі майна та відшкодування збитків, завданих затримкою. Незалежно від того, чи є договір найму реальним або консенсуальним, наймодавець зобов'язаний передати річ наймачеві у стані та у комплекті, що відповідають умовам договору найму та призначенню речі. До того ж, наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею.

Обов'язки наймодавця не вичерпуються періодом передачі речі наймачеві. Ряд обов'язків ЦК покладає на нього і в період дії договору найму. Так, наймодавець зобов'язаний за свій рахунок проводити капітальний ремонт речі, переданої у найом. Зазначене правило є диспозитивним; сторони в договорі можуть покласти обов'язок проведення капітального ремонту речі на наймача.

Виходячи із положень нового ЦК України, можна виділити **три основні обов'язки наймача**, що випливають із договору оренди. **По-перше**, наймач зобов'язаний користуватися річчю відповідно до її

призначення або умов договору. В процесі користування річчю наймач зобов'язаний утримувати її у належному стані та проводити за свій рахунок поточний ремонт речі, якщо інше не встановлене в договорі.

Другий основний обов'язок наймача полягає у своєчасному внесенні плати за користування майном, розмір якої встановлюється договором найму. **Третім** основним обов'язком наймача є обов'язок повернути річ після закінчення строку найму або припинення договору найму за інших підстав.

Договір найму (оренди) **припиняється** як на загальних підставах припинення зобов'язань, передбачених Цивільним кодексом, так й у разі виникнення спеціальних підстав, зазначених у Главі 58 ЦК України. **Спеціальні підстави припинення** договору найму можна розділити на дві групи: а) об'єктивні, які не залежать від волі сторін, б) суб'єктивні - розірвання або відмова від договору однією зі сторін або за згодою сторін.

В якості спеціальних об'єктивних підстав припинення договору найму ЦК України визначає: смерть фізичної особи-наймача та ліквідацію юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем. При цьому ліквідація юридичної особи завжди тягнутиме припинення договору найму, незалежно від волі сторін. Що стосується смерті фізичної особи-наймача, то зазначена підстава є диспозитивною; закон або сторони в договорі можуть передбачити продовження дії договору найму і після смерті наймача.

Суб'єктивні підстави припинення відносин найму можна розділити на три основні форми: розірвання договору за згодою сторін - це є загальна підстава припинення зобов'язання, яка стосується в тому числі і договору найму; відмова від договору; розірвання договору на вимогу якоїсь із сторін.

Наймодавець **має право відмовитися** від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд. У разі відмови наймодавця від договору найму договір є розірваним з моменту

одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору.

Наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- 1) наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі;
- 2) наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі;
- 3) наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі;
- 4) наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.

Наймач має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- 1) наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі;
- 2) наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

ТЕМА 7. Види договорів майнового найму. Договір позички

Характеристика видів договорів майнового найму. Прокат. Оренда земельної ділянки. Найм будівлі або іншої капітальної споруди. Найм транспортного засобу. Лізинг. Найм житла.

Договір позички. Юридична характеристика договору. Зміст договору.

Крім загальних положень про договір майнового найму (оренди) ЦК України містить спеціальні норми, якими регулюються **окремі види договорів найму (оренди)**, до яких відносяться: прокат; найом (оренда) земельних ділянок; найом (оренда) будівлі або іншої капітальної споруди; найом (оренда) транспортного засобу та лізинг. Розглядаючи зазначені види договорів, слід звернути увагу на те, що всі вони є різновидами договору майнового найму (оренди), а отже, на відносини, що випливають із таких договорів, розповсюджуються всі основні положення щодо договору майнового найму (оренди), крім випадків, коли спеціальними нормами передбачений інший спосіб регулювання відносин. Тобто в даному випадку діє принцип співвідношення загального та спеціального законодавства: спочатку треба звернутися до спеціальних норм, що присвячені врегулюванню цього виду відносин, а якщо щось не врегульоване спеціальними нормами, треба застосовувати загальні положення про договір майнового найму (оренди).

За договором **прокату** наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

Як наймодавець за договором прокату можуть виступати лише суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють передачу речей у найм. Об'єктом договору прокату може бути лише рухома річ (крім транспортних засобів, для яких ЦК містить окремі правила). Як правило, об'єкт договору прокату використовується для задоволення

побутових невиробничих потреб, хоча можлива й інша мета використання речі. Наймач за договором прокату має право відмовитися від договору та повернути річ наймодавцеві в будь-який час. При цьому плата за прокат, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування річчю. Наймач не має права здавати в піднайом майно, надане йому за договором прокату. Даний обов'язок є імперативним та не може бути змінений угодою сторін. Крім того, в разі, якщо наймодавець протягом дії договору прокату вирішить продати майно, наймач, на відміну від загального договору найму, не має переважного права на купівлю цього майна.

Договір прокату є договором приєднання. Наймодавець може встановлювати типові умови договору прокату. Типові умови договору прокату не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом.

Умови договору прокату, які погіршують становище наймача порівняно з тим, що встановлено типовими умовами договору, є нікчемними. Договір прокату є публічним договором.

За договором **найму (оренди) земельної ділянки** наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату.

Норма ЦК має відсилочний характер та відсилає до спеціальних нормативних актів, що регулюють відносини щодо оренди земельних ділянок. На сьогодні такими нормативними актами є новий Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., а також Закон України «Про оренду землі» в редакції 2003 р. зі змінами та доповненнями.

Земельна ділянка може передаватись у найм разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них. Відносини щодо найму (оренди) земельної ділянки регулюються законом.

Договір оренди будівлі або іншої капітальної споруди виділений у самостійний вид, виходячи із його об'єкту. Треба звернути увагу на те,

що у відношенні договору найму будівель та споруд ЦК розширив зміст обов'язку наймодавця передати об'єкт найму наймачеві.

Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на один рік і більше підлягає нотаріальному посвідченню.

Одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) наймачеві надається право користування земельною ділянкою, на якій вони знаходяться, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму.

У договорі найму сторони можуть визначити розмір земельної ділянки, яка передається наймачеві. Якщо розмір земельної ділянки у договорі не визначений, наймачеві надається право користування усією земельною ділянкою, якою володів наймодавець.

Предметом договору **найму транспортного засобу** можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо. Договором найму транспортного засобу може бути встановлено, що він передається у найм з екіпажем, який його обслуговує. Сторони можуть домовитися про надання наймодавцем наймачеві комплексу послуг для забезпечення нормального використання транспортного засобу.

Наймодавцем транспортного засобу можуть бути будь-який його власник або особа, уповноважена передавати транспортний засіб у найом. Крім передачі самого транспортного засобу в найом, сторони можуть передбачити надання наймодавцем наймачеві комплексу послуг для забезпечення нормального використання транспортного засобу. Договір найму транспортного засобу має бути укладений у письмовій формі, незалежно від його строку та вартості майна. Договір найму за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

За договором **лізингу** одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у

користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

Цивільний кодекс майже не містить норм, які стосуються безпосереднього врегулювання лізингових відносин, відсилаючи до спеціального законодавства, яким є Закон України «Про фінансовий лізинг».

За договором **найму (оренди) житла** одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Особливості цього договору полягають у тому, що він є одним із видів цивільно-правових договорів, направлених на тимчасову передачу майна в оплатне користування, і одночасно виступає основним договором житлового права. Саме тому умови укладення, зміни і припинення договору найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, передбачається Житловим кодексом України.

Предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Помешкання має бути придатним для постійного проживання у ньому.

За своєю **юридичною природою** договір житлового найму є двостороннім, консенсуальним, оплатним.

В договорі найму **сторонами** є наймодавець, який зобов'язується надати житлове приміщення в користування, і наймач, якому передається це житлове приміщення для проживання в ньому.

Наймодавцем може виступати як власник житлового приміщення, так і уповноважена власником особа.

Наймачем може бути громадянин, а також юридична особа. Але юридична особа може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб. Ще однією особливістю цього договору є те, що права та обов'язки виникають не лише у наймача, а, як правило, й у осіб, які постійно проживають разом з ним. До цих осіб, згідно з п. 1 ст. 816 і ст. 64 ЖК, відносяться інший із подружжя наймача, їх діти та батьки, а також інші особи, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство.

Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користування майном, що обслуговує будинок.

Наймач та особи, які постійно проживають разом з ним, за їхньою взаємною згодою та з попереднім повідомленням наймодавця можуть дозволити тимчасове проживання у помешканні іншої особи (осіб) без стягнення плати за користування житлом (тимчасових мешканців).

Тимчасові мешканці не мають самостійного права користування житлом. Тимчасові мешканці повинні звільнити житло після спливу погодженого з ними строку проживання або не пізніше семи днів від дня пред'явлення до них наймачем або наймодавцем вимоги про звільнення помешкання.

Договір житлового найму укладається в письмовій формі.

Необхідно звернути увагу на те, що в залежності від приналежності предмету договору (житлового приміщення) до певного виду житлового фонду існують деякі **особливості в порядку укладення договору**, в об'ємі прав та обов'язків наймача, в порядку і наслідках припинення договору. І в залежності від цього можна виділити договір найму житлового приміщення в будинках державного, комунального та громадського житлових фондів та договір найму житлового приміщення в приватному житловому фонді.

Однією із основних особливостей договору найму житлового приміщення в будинках державного, комунального та громадського житлових фондів є те, що законодавством встановлені спеціальні

умови і порядок надання житлового приміщення. Так, житлове приміщення може бути надане лише громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, згідно з існуючою черговістю отримання житла.

Громадяни, які потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання у користування житлового приміщення за сукупності таких умов: досягання, як правило, 18-річного віку; постійного проживання в даному населеному пункті; потреби у поліпшенні житлових умов. Саме такі громадяни беруться на облік для одержання житлових приміщень. Постановка громадянина на квартирний облік — це офіційне визнання відповідним державним органом того факту, що громадянин потребує поліпшення житлових умов. Цей акт означає також, що орган, який прийняв громадянина на облік, зобов'язаний в силу закону надати йому благоустроєне ізольоване житлове приміщення.

Права та обов'язки сторін, що впливають із договору найму житлового приміщення в будинках державного, комунального та громадського житлових фондів, регулюються договором, що укладається на підставі Типового договору найму житла в будинках державного та комунального житлового фонду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 1998 року № 939.

Одна із особливостей договору найму житлового приміщення в будинках державного, комунального чи громадянського житлових фондів полягає в тому, що наймачі можуть придбати займані ними приміщення у власність на підставах, передбачених чинним законодавством. Такою підставою є Закон «Про приватизацію державного житлового фонду».

Є певні особливості й у розірванні договору найму житлового приміщення в будинках державного, комунального та громадського житлових фондів. В залежності від суб'єктів ініціативи розірвання договору законодавство передбачає дві можливості розірвання: на вимогу наймача і на вимогу наймодавця. І якщо наймач вправі в будь-

який час розірвати договір, то наймодавець має ставити питання про розірвання договору у судовому порядку лише з підстав, прямо передбачених у законодавстві. Наймачі, з якими розірвано договір, підлягають виселенню з одночасним наданням, як правило, іншого благоустроєного житлового приміщення.

За **договором позички** одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку.

Користування річчю вважається безоплатним, якщо сторони прямо домовилися про це або якщо це впливає із суті відносин між ними.

Позичкодавцем може бути фізична або юридична особа.

Особа, яка здійснює управління майном, може бути позичкодавцем за згодою власника. Якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, друга сторона має право вимагати розірвання договору позички та відшкодування завданих збитків.

Якщо сторони не встановили строку користування річчю, він визначається відповідно до мети користування нею. Позичкодавець має право на відчуження речі, яка передана ним у користування. До набувача речі переходять права та обов'язки позичкодавця.

Користувач має право повернути річ, передану йому у користування, в будь-який час до спливу строку договору. Якщо річ потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний повідомити позичкодавця про відмову від договору (позички) не пізніш як за сім днів до повернення речі.

Позичкодавець має право вимагати розірвання договору і повернення речі у разі, якщо:

- 1) у зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібною йому самому;
- 2) користування річчю не відповідає її призначенню та умовам договору;

3) річ самочинно передана у користування іншій особі;

4) в результаті недбалого поводження з річчю вона може бути знищена або пошкоджена.

Особа, яка стала власником речі, переданої у користування, має право вимагати розірвання договору, який укладено без визначення строку. Про розірвання договору користувач має бути повідомлений заздалегідь, у строк, що відповідає меті позички.

Договір позички припиняється у разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, якій річ було передано в користування, якщо інше не встановлено договором. Якщо після припинення договору користувач не повертає річ, позичкодавець має право вимагати її примусового повернення, а також відшкодування завданих збитків.

ТЕМА 8. Договір підряду

Загальні положення про підряд. Умови договору. Предмет договору підряду. Гарантія якості роботи. Ціна роботи за договором підряду та її визначення. Види кошторису у договорі підряду. Права та обов'язки сторін за договором.

Генеральний підряд та субпідряд.

За **договором підряду** одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з передачею її результату замовникові.

Також слід надати юридичну характеристику договору підряду, яка також впливає із юридичної конструкції, яка сформульована у ст. 837 ЦК України. Підрядом вважається двосторонній (дві! сторони - підрядник та замовник - мають кореспондуючі права та обов'язки), оплатний (замовник повинен виконану роботу прийняти та оплатити) та консенсуальний (тобто договір вважається-укладеним з моменту досягнення згоди за всіма суттєвими умовам, а не в момент передачі речі). Необхідно звернути увагу також на одну особливість договору підряду, з урахуванням його консенсуального характеру. Існують інші консенсуальні договори (наприклад, купівля-продаж), в яких іноді момент виконання, співпадає з моментом укладення, що для договору підряду неможливо. Момент виконання робіт та момент укладання договору обов'язково відокремлюються один від одного певним строком.

Слід звернути увагу на відміну договору підряду від суміжних договорів (поставки, послуг, трудового договору, зберігання, доручення).

Предмет договору завжди індивідуалізований. Це – результат праці підрядника. Праця може бути спрямована на створення індивідуально-визначеної речі (інструмента, приладу, машини), на її зміну або відновлення (ремонт будинку, трактора, машини), вона може складатися в переміщенні речі (перенесення меблів), у виконанні іншої роботи.

Сторони в договорі підряду – підрядник і замовник, ними можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Зміст договору підряду. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. У тому разі, коли договором передбачено виготовлення речі, підрядник після завершення робіт має передати права на неї замовникові.

Зміст підрядного договору визначається його істотними умовами, якими є предмет договору, його ціна та строки виконання робіт.

Предметом договору підряду є індивідуально визначені речі, договором мають бути чітко визначені їх характеристики, такі як кількість, якість, розміри, інші необхідні характеристики, як правило, на розсуд замовника.

Права та обов'язки сторін. Відповідно до ст. 839 ЦК України підрядник зобов'язаний виконати роботу, визначену договором підряду, зі свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором. При цьому підрядник відповідає за неналежну якість наданого ним матеріалу і устаткування, а також за надання матеріалу або устаткування, обтяженого правами третіх осіб. Матеріал може бути наданий і замовником. Так, згідно зі ст. 840 ЦК України, якщо робота виконується частково або в повному обсязі з матеріалу замовника, підрядник відповідає за неправильне використання цього матеріалу. Підрядник зобов'язаний надати замовникові звіт про використання матеріалу та повернути його залишок.

Якщо робота виконується з матеріалу замовника, у договорі підряду мають бути встановлені норми витрат матеріалу, строки повернення його залишку та основних відходів, а також відповідальність підрядника за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків.

Підрядник відповідає за невиконання або неналежне виконання роботи, спричинене недоліками матеріалу, наданого замовником, якщо не доведе, що ці недоліки не могли бути ним виявлені при належному прийманні матеріалу.

Підрядник зобов'язаний вживати усіх заходів щодо збереження майна, переданого йому замовником, та відповідає за втрату або пошкодження цього майна (ст. 841 ЦК України).

Відповідно до ст. 842 ЦК України ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи несе сторона, яка надала матеріал, а після настання цього строку – сторона, яка пропустила строк, якщо інше не встановлено договором або законом.

Законом встановлюються вимоги до якості роботи. Так, відповідно до ст. 857 ЦК України робота, виконана підрядником, має відповідати умовам договору підряду, а в разі їх відсутності або неповноти – вимогам, що звичайно ставляться до роботи відповідного характеру.

Виконана робота має відповідати **якості**, визначеній у договорі підряду, або вимогам, що звичайно ставляться, на момент передання її замовникові.

Результат роботи у межах розумного строку має бути придатним для використання відповідно до договору підряду або для звичайного використання роботи такого характеру.

Гарантія якості роботи поширюється на все, що становить результат роботи, якщо інше не встановлено договором підряду.

Перебіг гарантійного строку починається з моменту, коли виконана робота була прийнята або мала бути прийнята замовником, якщо інше не встановлено договором підряду (ст. 860 ЦК України).

До вимог щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підряду, застосовується позовна давність в один рік, а щодо будівель і споруд – три роки від дня прийняття роботи замовником.

Якщо договором підряду або законом встановлений гарантійний строк і заява з приводу недоліків роботи зроблена у межах гарантійного строку, перебіг позовної давності починається від дня заяви про недоліки.

Якщо відповідно до договору підряду роботу було прийнято замовником частинами, перебіг позовної давності починається від дня прийняття роботи в цілому (ст. 864 ЦК України).

Ціна роботи за договором підряду як його істотна умова визначається відповідно до ст. 843 ЦК України, якою встановлено, що у договорі підряду визначається ціна роботи або способи її визначення.

Якщо у договорі підряду не встановлена ціна роботи або способи її визначення, ціна встановлюється за рішенням суду на основі цін, що звичайно застосовуються за аналогічні роботи, з урахуванням необхідних витрат, визначених сторонами.

Ціна роботи у договорі підряду включає відшкодування витрат підрядника та плату за виконану ним роботу.

Ціна у договорі підряду може бути визначена у кошторисі (ст. 844 ЦК України). Якщо робота виконується відповідно до кошторису, складеного підрядником, кошторис набирає чинності та стає частиною договору підряду з моменту підтвердження його замовником.

Підрядник зобов'язаний вживати усіх заходів щодо збереження майна, переданого йому замовником, та відповідає за втрату або пошкодження цього майна.

Підрядник має право на ощадливе ведення робіт за умови забезпечення належної їх якості.

Підрядник зобов'язаний своєчасно попередити замовника:

1) про недоброякісність або непридатність матеріалу, одержаного від замовника;

2) про те, що додержання вказівок замовника загрожує якості або придатності результату роботи;

3) про наявність інших обставин, що не залежать від підрядника, які загрожують якості або придатності результату роботи.

Замовник має право у будь-який час перевірити хід і якість роботи, не втручаючись у діяльність підрядника. Якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим, замовник має право відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків.

Якщо під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином, замовник має право призначити підрядникові строк для усунення недоліків, а в разі невиконання підрядником цієї вимоги – відмовитися від договору підряду та вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення роботи іншій особі за рахунок підрядника.

Замовник має право у будь-який час до закінчення роботи відмовитися від договору підряду, виплативши підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувавши йому збитки, завдані розірванням договору.

Замовник зобов'язаний сприяти підрядникові у виконанні роботи у випадках, в обсязі та в порядку, встановлених договором підряду.

У разі невиконання замовником цього обов'язку підрядник має право вимагати відшкодування завданих збитків, включаючи додаткові витрати, викликані простоем, перенесенням строків виконання роботи, або підвищення ціни роботи.

Якщо виконання роботи за договором підряду стало неможливим внаслідок дій або недогляду замовника, підрядник має право на сплату йому встановленої ціни з урахуванням плати за виконану частину роботи, за вирахуванням сум, які підрядник одержав або міг одержати у зв'язку з невиконанням замовником договору.

Підрядник має право не розпочинати роботу, а розпочату роботу зупинити, якщо замовник не надав матеріалу, устаткування або річ, що підлягає переробці, і цим створив неможливість виконання договору підрядником.

Якщо підрядник відступив від умов договору підряду, що погіршило роботу, або допустив інші недоліки в роботі, замовник має право за своїм вибором вимагати безоплатного виправлення цих недоліків у розумний строк або виправити їх за свій рахунок з правом на відшкодування своїх витрат на виправлення недоліків чи відповідного зменшення плати за роботу, якщо інше не встановлено договором.

За наявності у роботі істотних відступів від умов договору підряду або інших істотних недоліків замовник має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Замовник зобов'язаний прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору підряду, оглянути її і в разі виявлення допущених у роботі відступів від умов договору або інших недоліків негайно заявити про них підрядникові.

Підрядник має право вимагати виплати йому авансу лише у випадку та в розмірі, встановлених договором та ін.

Генеральний підряд. Підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (субпідрядників), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи. У цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником – як замовник.

Генеральний підрядник відповідає перед субпідрядником за невиконання або неналежне виконання замовником своїх обов'язків за договором підряду, а перед замовником – за порушення субпідрядником свого обов'язку.

Замовник і субпідрядник не мають права пред'являти один одному вимоги, пов'язані з порушенням договорів, укладених кожним

з них з генеральним підрядником, якщо інше не встановлено договором або законом.

Підрядник зобов'язаний виконати роботу, визначену договором підряду, із свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором. Підрядник відповідає за неналежну якість наданих ним матеріалу і устаткування, а також за надання матеріалу або устаткування, обтяженого правами третіх осіб.

ТЕМА 9. Види договорів на виконання робіт

Різновиди договору підряду.

Загальна характеристика побутового підряду. Сторони договору. Права та обов'язки сторін за договором побутового підряду визначені договором.

Будівельний підряд. Юридична характеристика договору. Предмет договору будівельного підряду. Сторони договору. Види договорів будівельного підряду. Ціна договору. Умови про проектне, матеріально-технічне та організаційне забезпечення будівництва.

Юридична характеристика підряду на проектні та пошукові роботи. Вартість проектно-пошукових робіт.

Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Сутність договору. Предмет договору. Істотні умови договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Особливості кожного з видів (підвидів) підряду наведені у перших статтях відповідних параграфів глави 61 Цивільного кодексу. Законодавче регулювання договору підряду, як і будь-якого іншого договору, полягає у встановленні спеціального правового режиму для відповідної моделі. Вимогою такого режиму і є укладений сторонами конкретний договір, якому притаманні відповідні ознаки.

Ці **ознаки** індивідуалізують даний вид (підвид) зобов'язання, відокремлюють від йому подібних. їх також необхідно підкреслити. Та чи інша властивість конкретного типу (виду) договорів стає його безумовною ознакою, якщо це відповідає ЦК чи іншим законам. З точки зору юридичної техніки це означає необхідність встановлювати та включати відповідну ознаку до норми, яка повинна безумовно мати імперативний характер. І навпаки, не може вважатися конститутивною ознакою договору те, що передбачено диспозитивною чи факультативною нормою.

Таким чином, конститутивними ознаками підряду вважаються лише ті ознаки, які прямо чи опосередковано відображені в ст. 837 ЦК України. По-перше, це виконання роботи за завданням замовника. По-друге, предметом договору підряду є виготовлення, обробка, ремонт речі або інша робота з переданням її результату замовникові. Найбільш важливою сферою застосування підряду є будівництво. При цьому підряд опосередковує як будівельні роботи, так і пов'язані з ними проектні, пошукові, монтажні, пусконаладжувальні та інші роботи. Таким чином, договір підряду укладається не з приводу робіт, тобто роботи не є самостійним предметом договору підряду, а з приводу зв'язку роботи та її результату.

Договір побутового підряду – це договір, за яким підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст.865 ЦК).

Цей договір є різновидом договору підряду, спрямований на задоволення повсякденних споживчих потреб громадян (будівництво і ремонт жилих будинків і квартир, виготовлення предметів домашньої обстановки і побуту, пошиття, ремонт взуття, одягу тощо).

Сторонами договору побутового підряду є громадяни як замовники, а як підрядники – зазвичай спеціалізовані підприємства та об'єднання побутового обслуговування, правоздатність яких спрямована на надання громадянам різного роду послуг і виконання робіт, а також громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

Договір побутового підряду є публічним договором. До відносин за договором побутового підряду, не врегульованих ЦК, застосовується законодавство про захист прав споживачів.

Права та обов'язки сторін за договором побутового підряду визначені договором, а також типовими договорами, Правилами побутового обслуговування населення, затвердженими постановою Кабінету міністрів України від 16 травня 1994 р. №313, та іншими

нормативно-правовими актами. Із деякими винятками вони подібні до прав та обов'язків сторін за договором підряду.

Якщо виконавець своєчасно не приступає до виконання договору або виконує роботу так повільно, що закінчити її у визначений термін стає неможливим, то споживач має право відмовитися від договору про виконання робіт і вимагати відшкодування збитків.

Якщо під час виконання робіт стане очевидним, що їх не буде виконано згідно з умовами договору, споживач має право призначити виконавцю відповідний термін для усунення недоліків, а в разі невиконання цієї вимоги у визначений термін – розірвати договір і вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення недоліків третій особі за рахунок виконавця.

Договір будівельного підряду – це договір, за яким підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк об'єкт або виконати інші будівельні роботи відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик (фронт робіт), передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх (ч. 1 ст. 875 ЦК).

Договір будівельного підряду укладається на проведення нового будівництва, капітального ремонту, реконструкції (технічного переоснащення) підприємств, будівель (зокрема житлових будинків), споруд, виконання монтажних, пусконаладжувальних та інших робіт, нерозривно пов'язаних з місцезнаходженням об'єкта.

Характеристики договору – двосторонній, консенсуальний і оплатний.

Цей договір є різновидом договору підряду. До договору будівельного підряду застосовуються положення ЦК, якщо інше не встановлено законом.

Крім ЦК, договір будівельного підряду регулюється спеціальними нормативно-правовими актами, у тому числі окремими, що не

суперечать чинному законодавству України, нормативно-правовими актами колишнього СРСР. Основним з них є Правила про договори підряду на капітальне будівництво, затверджені постановою Ради Міністрів СРСР від 26 грудня 1986 р. №1550. Інші нормативні акти колишнього СРСР діють на території України до прийняття відповідних законодавчих актів України, за умови, що вони не суперечать законодавству України. При цьому сторони вправі погоджувати інші умови, ніж передбачені в зазначених підзаконних актах.

Предмет договору (кінцевий результат діяльності підрядника) – це відповідний об'єкт будівництва, що здається підрядником замовникові, а за договором субпідряду – закінчений комплекс визначених робіт. На досягнення індивідуально-визначеного матеріального результату у вигляді побудованого або реконструйованого будинку чи іншого будівельного об'єкта, завершеного комплексу монтажних та інших будівельних робіт щодо об'єкта в цілому спрямований договір будівельного підряду.

Сторонами договору є підрядник і замовник. Законом "Про інвестиційну діяльність" значно розширене коло можливих суб'єктів цього договору – ними можуть бути не тільки юридичні, а й фізичні особи, у тому числі іноземні громадяни. Учасником відносин, що виникають за договором будівельного підряду, може бути інвестор – суб'єкт, який приймає рішення про вкладення власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Види договорів будівельного підряду:

1) договори на виконання будівельно-монтажних та інших робіт з об'єкта в цілому: на нове будівництво (у тому числі "під ключ"), на розширення, на реконструкцію діючих підприємств тощо;

2) договори на виконання окремих комплексів монтажних й інших спеціальних будівельних робіт (монтаж устаткування, конструкцій) – субпідрядні;

3) договори на виконання пусконалагоджувальних робіт – прямі договори;

4) договори на виконання робіт з капітального ремонту будинків і споруд.

Зміст договору. Предмет договору визначається його найменуванням (будівництво визначеної споруди, реконструкція підприємства) і посиланням на здійснення робіт відповідно до розробленої проектно-кошторисної документації.

Ціна договору – це вартість будівельної продукції (виконаних робіт). Вона визначається на договірній основі, встановлюється на підставі базисного рівня кошторисної вартості і додаткових витрат підрядника (подорожчання матеріальних ресурсів, постачальницько-збутові надбавки при реалізації через посередників тощо). Перевищення витрат порівняно з передбаченою в договорі ціною без узгодження з замовником компенсується підрядником за рахунок його власних коштів.

Строк договору визначається за згодою сторін і фіксується шляхом вказівки в договорі дати здачі об'єкта або періоду часу (у місяцях) від початку будівництва до здачі об'єкта або виконаних робіт.

Умови про проектне, матеріально-технічне та організаційне забезпечення будівництва визначаються в договорі шляхом вказівки вимог до проектно-кошторисної документації, її відповідності будівельним нормам і правилам, обсягу і термінів її передачі, обов'язків щодо підготування площадки для будівництва, забезпечення будівництва устаткуванням, матеріалами, виробами та будівельними конструкціями, а також енергоресурсами, організації і проведення будівельно-монтажних та пусконалагоджувальних робіт, створення необхідних житлово-побутових умов для учасників будівництва тощо.

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта будівництва до його прийняття замовником несе підрядник,

крім випадків, коли це сталося внаслідок обставин, що залежали від замовника.

За **договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт** підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх.

Результатом праці підрядника є технічна чи проектна документація будівництва у вигляді комплексу документів, яка містить техніко-економічне обґрунтування, креслення, пояснювальні записки й інші матеріали, що визначають обсяг і зміст робіт щодо об'єкта будівництва, а також інші пропоновані до цих робіт вимоги.

За цим договором замовник зобов'язаний передати підрядникові завдання на проектування, а також інші вихідні дані, необхідні для складання проектно-кошторисної документації. Завдання на проектування може бути підготовлене за дорученням замовника підрядником. У цьому разі завдання стає обов'язковим для сторін з моменту його затвердження замовником.

Правилами визначено, що вартість проектно-пошукових робіт – це сума коштів, необхідних для відшкодування прямих та накладних витрат, понесених проектною організацією при виконанні зазначених робіт, з урахуванням нормативних витрат матеріально-технічних ресурсів, вільних цін, податків, зборів та обов'язкових платежів, а також економічно обґрунтованого кошторисного прибутку. Правила передбачають визначення кошторисної вартості проектно-пошукових робіт за двома методами: 1) на підставі діючих в Україні збірників цін на проектно-пошукові роботи із застосуванням відповідних коефіцієнтів та індексів для будівництва об'єктів усіх галузей і підгалузей народного господарства України; 2) застосуванням усереднених відсоткових показників вартості проектних робіт до вартості будівельно-монтажних робіт для будівництва об'єктів житла і соціальної сфери.

За **договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт** підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її.

Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Сутність договору на виконання НДР або ДКТР полягає у тому, що підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її (ст. 892 ЦК України). Як правило, даний договір охоплює весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи.

Сторони договору на виконання НДР і ДКТР називаються, подібно до сторін у підрядних договорах, виконавцем і замовником. Замовником може бути будь-яка дієздатна фізична особа, як громадянин України, так і іноземний громадянин, особа без громадянства, а також будь-яка юридична особа незалежно від її постійного місцезнаходження .

Виконавцем НДР і ДКТР можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Фізичні особи або групи осіб виконують переважно невеликі за обсягом науково-дослідні роботи. Щодо юридичних осіб, то це, як правило, підприємства будь-якої форми власності – науково-дослідні, проектно-конструкторські, технологічні організації, академічні наукові установи, навчальні заклади або наукові центри тощо.

Специфіка наукових досліджень вимагає, щоб виконавець проводив їх особисто. Він має право залучати співвиконавців НДР лише за згодою замовника. Так само, беручи до уваги сутність ДКТР, їх творчий

характер, наявність певних специфічних знань та досвіду, виконавець, якщо бачить доцільність цього, має право залучати інших осіб – субвиконавців до виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Однак можливість залучення інших осіб до виконання даного виду договорів має бути зазначена у договорі.

Предметом договору на виконання НДР є проведення наукового пошуку, а договору на виконання ДКТР – розробка конструктивного рішення виробу, створення зразка виробу, що втілює це рішення, або нових прийомів, операцій і методів роботи, тобто нової технології.

Інші істотні умови договорів на виконання НДР і ДКТР є або традиційними, властивими й іншим договорам (найменування і місце перебування сторін, термін дії і т. п.), або характерні лише для даного типу договорів (визначення рівня майбутніх досліджень і розробок, ціни договорів, порядку здачі і приймання результатів робіт, розрахунків за них у цілому чи по етапах).

ТЕМА 10. Загальна характеристика договорів про надання послуг.

Договір платного надання послуг

Загальні положення про послуги. Визначення послуги. Правове регулювання послуг. Види послуг.

Договір платного надання послуг. Загальна характеристика договору про надання послуг. Предмет та сторони договору. Зміст договору.

Ст. 177 ЦК України розглядає послуги як самостійний об'єкт цивільного права. Якщо звернутись до етимології слова «послуга», то під ним розуміється 1) дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; 2) діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, виконувана для задоволення потреб; обслуговування». Друге значення більше відображає поняття послуги в правовому розумінні.

Незважаючи на застосування поняття «послуги» в багатьох чинних нормативних актах, жоден із них, в тому числі і Цивільний кодекс України не дають його єдиного визначення. Сталим є лише розуміння послуги як дії, що приносить користь.

Принциповим для правильного розуміння «послуг» як об'єкта цивільних прав є їх відмежування від «робіт». Зокрема, «**роботи**» - це діяльність, результати якої мають матеріальне вираження і можуть бути реалізовані для задоволення потреб фізичних чи юридичних осіб. В той час як «**послуги**» - це діяльність, результати якої не мають, як правило, матеріального вираження, вони реалізуються і споживаються в процесі здійснення цієї діяльності. Тобто, коли ми ведемо мову про «роботи», то маємо на увазі певний кінцевий результат, який виражається в певній матеріальній формі – житловий будинок, який зданий замовнику підрядчиком за договором будівельного підряду, тобто ми споживаємо результат певної роботи. І навпаки, коли ми ведемо мову про «послуги», то маємо на увазі не сам результат, який споживається при виконанні робіт, а дії, які призвели до нього.

За **договором про надання послуг** одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ч. 1 ст. 901 ЦК).

Таким чином, договір про надання послуг є двостороннім, консенсуальним. Крім того, із визначення випливає, що він є оплатним, хоча це правило не є імперативним, відтак сторони можуть укласти безоплатний договір про надання послуг.

Предметом договору є надання послуг, тобто дій, результати яких невіддільні від самої діяльності і споживаються в процесі певної дії або здійснення певної діяльності.

Відтак, головними рисами предмету договору про надання послуг є невіддільність результатів послуги від процесу її надання і споживність цих результатів у процесі певної дії чи діяльності.

Залежно від того, в якій формі виражається результат діяльності з надання послуг, розрізняють матеріальні та нематеріальні послуги. Матеріальні послуги одержують об'єктивований вираз. Наприклад, перукарські послуги відносять до матеріальних у зв'язку із тим, що вони мають матеріальний вираз – зачіску. Інший приклад – готельні послуги, які теж мають об'єктивований вираз: прибрані кімнати, чиста білизна, справна техніка у номері тощо.

Нематеріальні послуги характеризуються тим, що їх результат не має матеріального вираження. Сюди належать освітянські послуги, різного роду консультації (психологічні, юридичні, медичні тощо). Дискусійним є питання щодо того, чи є договір, предметом якого є надання консультацій у письмовому вигляді, договором про надання послуг.

Поширеною є думка стосовно того, що результат матеріальної послуги завжди можна гарантувати, в той час коли гарантія нематеріальної послуги є неможливою, оскільки досягнення

позитивного ефекту послуги у даному випадку значною мірою залежить від того, як відбувається її споживання, чи є об'єктивні умови для досягнення результату, тобто від якостей не лише виконавця послуги, але й споживача, відповідно оплата діяльності виконавця не залежить від того, чи досягнуто корисного ефекту послуги.

Разом із тим потрібно зауважити, що результат надання деяких матеріальних послуг також не завжди може бути гарантований. Уявімо, що пацієнт звертається до медичної установи за комплексом послуг, метою яких є зниження ваги людини, тобто результат послуги має цілком матеріалізований вираз, відтак, послуга є матеріальною. Однак для того, щоб досягти бажаного замовником результату – схуднення – одних лише дій медичної установи недостатньо, потрібні певні зусилля з боку замовника, як, наприклад, дотримання дієти, виконання фізичних вправ тощо.

Сторонами такого договору є замовник і виконавець. Враховуючи той факт, що у зобов'язаннях з надання послуг результат є невіддільним від діяльності виконавця, а споживання послуги здійснюється, як правило, у момент її надання, важливе значення має особистість самого виконавця, його індивідуальні дані (знання, досвід, професіоналізм тощо), тобто замовника може цікавити не послуга як така, а послуга, надана конкретним спеціалістом-фахівцем у своїй галузі. Саме тому ч. 1 ст. 902 ЦК містить загальне правило щодо того, що виконавець зобов'язаний надати послугу особисто. Разом із тим ч. 2 ст. 902 допускає, що у випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу. Проте за таких обставин відповідальним перед замовником у повному обсязі за порушення договору залишається виконавець.

Зміст договору з надання послуг становлять права та обов'язки виконавця та замовника.

Виконавець зобов'язаний надати послугу належним чином відповідно до умов договору, вимог ЦК, інших актів законодавства.

Обов'язок виконавця може бути конкретизований шляхом опису певної послуги у договорі, визначенням місця та строку її виконання. Враховуючи те, що законодавством не передбачено спеціальних правил про місце і строк виконання зобов'язання з надання послуг (ст. 905 ЦК містить лише загальне правило стосовно того, що строк договору про надання послуг встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами), підлягають застосуванню загальні положення зобов'язального права. Визначення цих обставин у договорі є надзвичайно важливим, оскільки процес надання послуги є невіддільним від її результату.

Враховуючи те, що джерелами регулювання відносин, які виникають з даного договору, крім глави 63 ЦК України, є Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 № 1023 із змінами і доповненнями (якщо замовником є громадянин, що замовляє послуги для власних побутових потреб) та деякі підзаконні нормативні акти, наприклад, Правила користування готелями та надання готельних послуг в Україні, затверджені Державним комітетом України по житлово-комунальному господарству та Державним комітетом України по туризму від 10 вересня 1996 року № 77/44, Правила побутового обслуговування населення, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 1994 року № 313 та ін., при визначенні обов'язків виконавця, крім вимог договору, слід враховувати вимоги відповідних нормативних актів, які можуть покладати на виконавців додаткові обов'язки.

Слід підкреслити, що в окремих договорах з надання послуг підприємець бере на себе обов'язок здійснювати надання послуг кожному, хто до нього звернеться. Відтак, на ці відносини поширюються вимоги ст. 633 ЦК, яка регулює відносини, що впливають з публічного договору. Зокрема, те, що умови публічного договору є однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги; підприємець не має права надавати переваги

одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом, підприємець не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних послуг.

Щодо обов'язків замовника слід звернути увагу на дві особливості цього договору в частині оплати послуг. ЦК України встановлює правило про те, що якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором (ч. 1 ст. 903). Крім того, за договором про безоплатне надання послуг замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору (ч. 1 ст. 904 ЦК).

Договором та актами законодавства на замовника можуть також покладатися додаткові обов'язки, в залежності від виду послуги, що йому надається. Так, наприклад, відповідно до п. 4.2. Правил користування готелями та надання готельних послуг в Україні, затверджених Державним комітетом України по житлово-комунальному господарству та Державним комітетом України по туризму від 10 вересня 1996 року № 77/44 громадяни, яким надаються готельні послуги зобов'язані: дотримуватись встановленого адміністрацією готелю порядку проживання; дотримуватись чистоти; дотримуватись правил пожежної безпеки; при виході із номера замкнути його і здати ключ в установленому готелем, порядку; відшкодувати збитки в разі втрати або пошкодження майна готелю у відповідності з чинним законодавством.

ЦК України також покладає на замовника певні обов'язки при неможливості виконання договору, за умови, що вона виникла не з вини виконавця. Зокрема, якщо неможливим є виконання платного договору про надання послуг, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір виникла з вини замовника, він зобов'язаний виплатити виконавцеві

плату в повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 903 ЦК).

Якщо неможливим є виконання безоплатного договору про надання послуг і ця неможливість виникла з вини замовника або внаслідок дії непереборної сили, замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору.

Відповідальність виконавця за договором про надання послуг встановлюється ст. 906 ЦК. Дана стаття визначає відповідальність в залежності від того, чи є порушений договір оплатним чи безоплатним. Так, якщо договір є оплатним, то збитки, завдані замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору, підлягають відшкодуванню виконавцем, у разі наявності його вини, у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором.

При цьому, якщо виконавець є суб'єктом підприємницької діяльності, то за правилом, встановленим ч. 1 ст. 906, він несе відповідальність незалежно від вини. Єдиною підставою для звільнення його від відповідальності у цьому випадку є дія непереборної сили. Однак це правило не є імперативним, відтак сторони у договорі можуть передбачити інші правила відповідальності виконавця – суб'єкта підприємницької діяльності, крім того такі правила можуть бути встановлені актами законодавства.

Збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інший розмір відповідальності виконавця не встановлений договором (ч. 2 ст. 906 ЦК).

Що стосується **відповідальності замовника**, ЦК не містить спеціальних норм, які б прямо регулювали вказане питання. Відтак, при його вирішенні слід керуватися загальними положеннями про наслідки порушення зобов'язання, встановлені главою 51 ЦК.

ТЕМА 11. Договір перевезення. Види договорів перевезення.

Договір транспортної експедиції

Види договорів перевезення.

Зобов'язання по перевезенню вантажів. Особливості окремих видів договору перевезення вантажу.

Майнова відповідальність у зобов'язаннях по перевезенню.

Договір перевезення пасажирів й багажу. Договір транспортної експедиції.

Договір перевезення **за об'єктами** поділяється на такі **види**: 1) перевезення вантажу; 2) перевезення багажу; 3) перевезення пасажирів.

Залежно **від виду транспорту** існують такі **види** перевезення транспортом: залізничним; внутрішньоводним; повітряним; морським (міжнародні морські перевезення та перевезення всередині країни (каботажні перевезення: малий каботаж – між портами одного моря, великий каботаж – між портами різних морів), автомобільним (міські перевезення, що здійснюються у межах міста, приміські – за межі міста (іншого населеного пункту) на відстань 50 кілометрів включно; міжміські – перевезення, що здійснюються за межі міста (іншого населеного пункту) на відстань більше 50 кілометрів; міжобласні – перевезення, що здійснюються на території двох та більше областей; міжнародні – за межі України).

За **кількістю транспортних організацій**, що виступають на стороні перевізника, договір може бути: договором перевезення лише одним видом транспорту, що називається перевезенням у місцевому сполученні; при перевезенні вантажу за одним транспортним документом різними транспортними організаціями одного виду транспорту – договором перевезення у прямому сполученні; коли перевезення здійснюється за одним транспортним документом різними транспортними організаціями різних видів транспорту, його називають перевезенням у прямому змішаному сполученні (комбінованим перевезенням).

На **залізничному транспорті** залежно від кількості вантажу розрізняють: дрібні перевезення; повагонні перевезення; помаршрутні перевезення (перевезення цілими складами).

На **морському транспорті** існують: лінійні регулярні перевезення (здійснюються на певних напрямках за твердим розкладом); трампові (нерегулярні) перевезення (здійснюються на основі вільної домовленості сторін).

У системі транспортних договорів особливе місце займає договір на перевезення вантажів, оскільки є найбільш поширеним.

Відповідно до **договору перевезення вантажу** одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй іншою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Договір перевезення вантажу – реальний, оплатний, двосторонній. Він вважається укладеним з моменту прийняття вантажу від відправника. Договір, що укладається на умовах надання судна (повністю або частини приміщення) – повітряного або морського (чартер), є консенсуальним. Він вважається укладеним з моменту досягнення згоди за істотними умовами: про найменування судна, про те, фрахтується повністю чи його частина, кількість вантажу, місце завантаження, місце направлення, розмір фрахту.

Договір перевезення укладається в письмовій формі. Письмова форма договору перевезення може підтверджуватися складанням транспортної накладної (коносамент) або іншого документа, передбаченого транспортними статутами та кодексами. В транспортній накладній вказуються дані про вантаж, відправника, одержувача, відстань перевезення.

Вантажовідправник разом з транспортною накладною передає перевізнику документи, обумовлені санітарними, карантинними, митними та іншими правилами.

Сторонами в договорі перевезення є вантажовідправник і перевізник. Вантажовідправником можуть бути фізичні і юридичні особи. Перевізником може бути юридична особа, а також підприємець, який має відповідну правоздатність, підтверджену ліцензією на право здійснення діяльності з перевезення вантажів, пасажирів та багажу.

Договори перевезення вантажу **класифікуються** залежно від виду транспорту, за допомогою якого здійснюється перевезення залізничного, морського, автомобільного, повітряного, внутрішнього водного транспорту. Кожний із договорів має свої особливості, пов'язані з оформленням, розміром відповідальності сторін тощо, які втілені у відповідних транспортних статутах і кодексах.

Розрізняють також перевезення вантажу в прямому залізничному сполученні, коли вантаж перевозиться декількома видами транспорту по єдиному транспортному документу. Взаємовідносини між транспортними організаціями повинні врегульовуватись на підставі відповідних договорів.

Перевізник і вантажовідправник можуть укласти довгострокові договори про організацію перевезень. За таким договором перевізник зобов'язується приймати вантаж, а вантажовідправник – пред'явити вантажі до перевезення в обумовлені терміни і визначеному обсязі. Перевізник повинен надати транспортні засоби під завантаження в строк, встановлений договором. Транспортні засоби мають бути придатними для перевезення відповідного вантажу.

Відправник повинен пред'явити у встановлений строк вантаж, який підлягає перевезенню в належній тарі та упаковці, вантаж має бути промаркований відповідно до встановлених вимог.

Пільгові умови перевезення вантажів, пасажирів та багажу транспортом загального користування можуть встановлюватися транспортною організацією за її рахунок або за рахунок відповідного бюджету у випадках, коли пільгові умови передбачені нормативними актами.

Перевізник відповідає за збереження вантажу після прийняття його для перевезення і до видачі вантажу одержувачеві, або особі, уповноваженій на одержання вантажу або багажу. Перевізник відповідає за втрату, нестачу, псування та пошкодження вантажу та багажу. Нестача вантажу вбачає часткову його втрату. Псуванням вважається зміна якості внаслідок хімічних властивостей. Пошкодженням - зміна фізичних якостей вантажу.

Для того, щоб бути **звільненим від відповідальності**, перевізник повинен довести відсутність своєї вини. Транспортні статuti і кодекси передбачають перелік обставин, які звільняють перевізника від відповідальності за втрату вантажу, якщо він доведе наявність обставин і причинний зв'язок між ними і втратою. Такими обставинами є: вина вантажовідправника і одержувача, недоліки тари та упаковки, особливі природні якості вантажу, що вплинули на втрату тощо.

В морських перевезеннях перевізник не відповідає, якщо доведе, що втрата, нестача, псування виникли внаслідок дій або упущень капітана, інших осіб екіпажу судна або лоцмана. На залізничному транспорті обставинами, що звільняють перевізника від відповідальності, є прибуття в справному вагоні вантажу, контейнері зі справними пломбами або іншими ознаками, що свідчать про схоронність вантажу.

Договір перевезення пасажирів та багажу. За договором перевезення пасажирів перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а при здаванні багажу – також за його провезення (ст. 910 ЦК України).

Хоча ці два види договорів об'єднані однією статтею кодексу, це не дає права говорити про їх правову єдність. Деякі ознаки цих договорів дещо відрізняються. Так, договір перевезення пасажирів – консенсуальний, а багажу – реальний.

Письмове оформлення цих двох видів договорів також різне. Договір перевезення пасажирів та багажу посвідчується відповідно квитком та багажною квитанцією, форми яких встановлюються в порядку, передбаченому транспортними статутами та кодексами. Пасажир зобов'язаний сплатити встановлену плату за проїзд та за перевезення багажу. Договір перевезення пасажирів і багажу – оплатний, двосторонній, консенсуальний. Договір укладається усно або шляхом конклюдентних дій (подача міського транспорту до зупинки, посадка пасажирів у транспортний засіб). Квиток, що видається, є лише доказом про укладення договору в усній формі.

Пасажир має **право** купувати квиток на будь-який вид транспорту та за будь-яким маршрутом, відкритим для пасажирських перевезень; одержати місце згідно з придбаним квитком; провозити з собою безоплатно одну дитину віком до шести років, якщо вона не займає окремого місця; купувати на дітей віком від 6 до 12 років квитки у пільговому порядку; перевозити із собою ручну поклажу безоплатно у межах норм, встановлених транспортними статутами та кодексами. Названими нормативними актами можуть встановлюватися інші права для пасажирів.

Обов'язки пасажирів полягають у дотриманні правил користування транспортними засобами і приміщеннями, бережливому ставленні до майна транспортних організацій.

Перевізник відповідає за заподіяння смерті або ушкодження здоров'я пасажирів на загальних підставах про завдання шкоди.

За всіма видами перевезень передбачено претензійний порядок вирішення спорів, якщо це передбачено за договором сторін (ч. 1 ст. 925 ЦК України). Претензії, які виникають з перевезень вантажів, пред'являються до транспортної організації пункту призначення вантажу. Якщо спір виник з перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні, то претензії пред'являються: а) до управління залізниці призначення, якщо кінцевим пунктом призначення є залізнична станція; б) до іншого транспортного органу, коли кінцевим

пунктом перевезення є порт (пристань), автостанція чи аеропорт. Претензії, що виникають з перевезень пасажирів та багажу, можуть пред'являтися до транспортного органу відправлення або призначення на розсуд заявника. Залежно від характеру порушення право на пред'явлення претензії має відправник чи одержувач вантажу, які можуть переуступити його один одному або кожен з них своєму вищестоящому органу чи транспортно-експедиційній організації. Передача права на пред'явлення до перевізника претензії або позову іншим організаціям чи громадянам не допускається.

За **договором транспортного експедирування** одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних із доставкою вантажу (ст. 929 ЦК України).

Серед допоміжних договорів, що пов'язані з перевезеннями вантажів, багажу та пошти, слід виділити договори про **експедицію**. У зв'язку з розвитком централізованих перевезень вантажів автомобільному транспорту часто передаються функції, пов'язані з виникненням або завершенням процесу перевезення вантажів на інших видах транспорту. Автотранспортні підприємства чи спеціально створювані транспортно-експедиційні організації приймають на себе весь комплекс операцій з відправлення вантажів залізничним, водним та повітряним транспортом, одержання від них вантажів і доставки їх одержувачам, проведення розрахунків за перевезення тощо. Відносини цих організацій з клієнтурою та іншими транспортними підприємствами оформляються договорами транспортного експедирування.

Організацію транспортних перевезень не завжди бере на себе безпосередній перевізник. У деяких випадках, особливо коли здійснюється комплексне перевезення, його організацію виконує професійна особа на ринку перевезень – **експедитор**.

Цей договір є оплатним – взаємним (реальним, якщо виконуються послуги, і консенсуальним, якщо організовується виконання послуг).

Сторонами договору є клієнт та експедитор. Клієнтами є будь-які особи, зацікавлені в отриманні експедиційних послуг, експедитором може виступати лише особа, яка має ліцензію на здійснення транспортно-експедиційних послуг.

Предметом договору є послуги, пов'язані з перевезенням вантажу.

Форма договору – проста письмова.

Клієнт зобов'язаний надати експедитору доручення для підтвердження його повноважень, якщо це необхідно, оскільки транспортно-експедиційна угода є різновидом угод про представництво інтересів.

Для виконання договору експедитор може залучати третіх осіб, залишаючись при цьому відповідальним перед клієнтом за належне та своєчасне виконання транспортно-експедиційного договору.

Для виконання договору клієнт зобов'язаний надати експедитору інформацію про вантаж, його властивості та умови здійснення перевезення. Це необхідно для того, щоб експедитор належним чином організував перевезення – отримав передбачені законодавством дозвільні документи, вибрав оптимальний маршрут та виконав усі інші взяті на себе зобов'язання (ст. 933 ЦК України).

Невиконання цього обов'язку клієнтом надає експедиторові право відкласти термін виконання перевезення, запросити додаткову інформацію, вимагати від клієнта надання інформації при її ненаданні, а також відшкодувати збитки, завдані експедиторові таким неналежним виконанням.

Клієнт або експедитор мають право відмовитися від договору транспортного експедирування, попередивши про це другу сторону в розумний строк. Сторона, яка заявила про таку відмову, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки, завдані їй у зв'язку з розірванням договору (ст. 935 ЦК України).

ТЕМА 12. Договір морського перевезення

Загальні положення про морські перевезення. Види морських перевезень.

Поняття й характеристика договору морського перевезення вантажу. Поняття й характеристика договору морського перевезення пасажирів. Договір морського круїзу.

Поняття й характеристика договору чартеру (фрахтування) суден. Договір морського буксирування.

Для ефективного забезпечення транспортних перевезень на морському транспорті використовуються такі транспортні зобов'язання: **договір перевезення вантажу, договір перевезення пасажирів та багажу, договір круїзу, договір буксирування** тощо.

Правове регулювання перевезень здійснюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кодексом торговельного мореплавства України та підзаконними актами.

Умови **морського перевезення вантажів** визначаються договором. Учасниками договору морського перевезення вантажів є перевізники різних форм власності та замовники транспортного перевезення. **Перевізники** – морські транспортні організації поділяються на морські транспортні організації загального користування і морські транспортні організації не загального користування.

Морська транспортна організація загального користування має особливий статус, зокрема на неї покладаються додаткові **обов'язки**:

а) прийняти будь-який запропонований для перевезення вантаж, якщо на судні є вільні приміщення, придатні для перевезення, і вантаж може бути перевезений без шкоди для раніше прийнятих до перевезення вантажів;

б) не віддавати перевагу одному вантажовласнику перед іншим стосовно приймання вантажів і умов перевезення, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством України;

в) публікувати тарифи та умови перевезень.

Зміст договору – за договором морського перевезення вантажу перевізник або фрахтівник зобов’язується перевезти доручений йому відправником вантаж із порту відправлення в порт призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник або фрахтувальник зобов’язується сплатити за перевезення встановлену плату (фрахт). Фрахтувальником і фрахтівником визнаються особи, що уклали між собою договір фрахтування судна (чартер).

Договір морського перевезення вантажу укладається у письмовій формі. Документами, що підтверджують наявність і зміст договору морського перевезення вантажу, є рейсовий чартер (надання для перевезення всього судна, його частини або окремих суднових приміщень), коносамент, інші письмові докази.

Господарський кодекс України в ст. 307 визначає види договору на морському транспорті, зокрема такі як довгострокові і короткострокові договори.

Правовідносини між перевізником і одержувачем вантажу визначаються **коносаментом**. Рейсовий чартер повинен містити основні реквізити: найменування сторін, судна і вантажу, порту відправлення і призначення (або місця направлення судна). До рейсового чартету можуть бути включені за згодою сторін інші умови і застереження.

Після приймання вантажу до перевезення перевізник вантажу, капітан або агент перевізника зобов’язані видати відправнику коносамент, який є доказом прийому перевізником вантажу, зазначеного в коносаменті. Замість коносамента перевізник може видати інший документ на підтвердження отримання вантажу для перевезення. Реквізити коносамента визначаються в ст. 138 Кодексу торговельного мореплавства України. Перевізник зобов’язаний видати відправнику на його бажання кілька примірників коносамента тотожного змісту, причому в кожному з них відмічається кількість складених примірників коносамента. Коносамент передається з

дотриманням правил ст. 140 Кодексу торговельного мореплавства України.

Особливі права та обов'язки учасників перевезення вантажу морським транспортом:

Відправник має право вимагати повернення вантажу в порту відправлення до відходу судна або видачі вантажу в проміжному порту, або видачі не тій особі, що зазначена в коносаменті, за умови пред'явлення всіх виданих відправнику примірників коносамента чи надання відповідного забезпечення і з дотриманням правил Кодексу торговельного мореплавства України про відмову від договору морського перевезення. Відправник повинен своєчасно передати перевізнику всі документи стосовно вантажу, як того вимагають портові, митні, санітарні та інші адміністративні правила.

Кожна із сторін вправі відмовитися від договору морського перевезення вантажу без відшкодування іншій стороні пов'язаних із цим збитків у випадках, визначених в ст. 156 Кодексу торговельного мореплавства України, в разі настання вказаних обставин до відходу судна з порту.

Договір морського перевезення вантажу припиняється без відмови сторін і без зобов'язань однієї відшкодувати іншій заподіяні припиненням договору збитки, якщо після укладення договору і до відходу судна з місця навантаження настали обставини, не залежні від сторін, а саме: судно загинуло або було силоміць захоплене; судно було визнане непридатним для плавання; загинув вантаж, індивідуально визначений; загинув вантаж, що визначається родовими ознаками, після здачі його для навантаження, а відправник не встиг здати інший вантаж замість загублого.

Договір морського перевезення вантажів припиняється внаслідок зазначених обставин і під час рейсу, причому перевізнику належить фрахт пропорційно фактичній дальності перевезення, виходячи з кількості врятованого і зданого перевізником вантажу.

Перевізник зобов'язаний доставляти вантажі у встановлені терміни, а якщо вони не встановлені, - у звичайно прийнятні терміни. Не вважається порушенням договору морського перевезення вантажу будь-яке відхилення судна від наміченого курсу з метою рятування на морі людей, суден і вантажів, а також інше розумне відхилення, якщо воно не викликане неправильними діями перевізника.

Вантаж видається в порту призначення одержувачу відповідно до умов коносаменту.

Під час прийому вантажу одержувач зобов'язаний відшкодувати витрати, зроблені перевізником за рахунок вантажу, внести плату за простій судна в порту вивантаження, а також сплатити фрахт і плату за простій у порту навантаження, якщо це передбачено в коносаменті або іншому документі, на підставі якого перевозився вантаж, а у випадку загальної аварії – внести аварійний внесок або надати належне забезпечення.

За **договором морського перевезення пасажир** перевізник зобов'язується перевезти пасажирів і його каютний багаж у пункт призначення, а в разі здачі пасажиром багажу – також доставити багаж у пункт призначення і видати його уповноваженій на отримання багажу особі; пасажир повинен сплатити встановлену плату за проїзд, а при здачі багажу – і плату за провезення багажу.

Правила, встановлені Кодексом торговельного мореплавства України, застосовуються до перевезень пасажирів і багажу, якщо: судно плаває під Державним прапором України; договір перевезення укладено в Україні; відповідно до договору перевезення місце відправлення або призначення знаходиться на території України. Будь-які угоди сторін, що обмежують права пасажирів, є недійсними.

Доказом укладення договору морського перевезення пасажирів і сплати вартості проїзду є виданий перевізником квиток. Здача перевізнику багажу засвідчується багажною квитанцією.

Пасажир має право в будь-який час до відходу судна, а після початку рейсу – в будь-якому порту, в який судно зайде для посадки

або висадки пасажирів, відмовитись від договору морського перевезення. Пасажир, який повідомив перевізника про відмову від перевезення, має право отримати назад плату за проїзд і провіз багажу. Перевізник має право відмовитися від договору морського перевезення пасажирів при настанні обставин, зазначених у пунктах 1 – 4 ст. 156 Кодексу торговельного мореплавства України.

Договір морського перевезення пасажирів припиняється без відмови сторін при настанні обставин, зазначених у пунктах 1 і 2 частини першої ст. 158 Кодексу торговельного мореплавства України. У разі припинення договору морського перевезення пасажирів до відходу судна пасажирів повертається вся плата за проїзд і провіз багажу, а при припиненні договору після початку рейсу – частина вказаної плати пропорційно відстані, на яку перевезення не відбулося.

Про втрату або пошкодження багажу пасажир повинен направити письмове повідомлення перевізнику або його агенту у встановлені строки. Багаж, не затребуваний протягом трьох місяців з дня приходу судна в порт призначення, може бути реалізований у порядку, встановленому Міністерством транспорту України.

Пасажир за договором морського перевезення підлягає обов'язковому страхуванню від нещасного випадку відповідно до законодавства України. Сплачувана пасажиром страхова премія входить у вартість квитка.

Перевізник зобов'язаний до початку перевезення привести судно у стан, придатний для плавання і безпечного перевезення пасажирів, завчасно належним чином спорядити його і забезпечити всім необхідним для плавання, укомплектувати екіпажем і утримувати судно в такому стані протягом усього часу морського перевезення пасажирів.

Особливий договір перевезення пасажирів – **договір морського круїзу**. За договором морського круїзу одна сторона – організатор круїзу – зобов'язується здійснити колективну морську подорож (круїз) за певною програмою і надати учасникові круїзу всі пов'язані з цим

послуги (морське перевезення, харчування, побутове та екскурсійне обслуговування тощо), а інша сторона – учасник круїзу – зобов’язується сплатити за це встановлену плату.

Документом, що підтверджує наявність договору морського круїзу, є іменна путівка або інший прирівняний до неї документ, виданий організатором круїзу.

Наступні правила застосовуються у тих випадках, коли угодою сторін за договором круїзу не встановлено інше. Однак будь-яка угода сторін, що обмежує права учасника круїзу і не передбачена Кодексом торговельного мореплавства України, недійсна.

Організатор круїзу зобов’язаний до початку круїзу забезпечити приведення судна в належний стан відповідно до умов ст. 192 Кодексу торговельного мореплавства України та утримувати судно в такому стані протягом усього часу круїзу.

Учасник круїзу має право у будь-який час до початку круїзу відмовитися від договору морського круїзу. У випадку, коли організатор круїзу про відмову від договору повідомлений учасником круїзу заздалегідь, останній має право одержати назад плату за круїз у порядку, розмірах і терміни, встановлені договором морського круїзу.

Організатор круїзу має право відмовитися від договору морського круїзу у разі виникнення до початку круїзу обставин, зазначених у пунктах 1 – 4 ст. 156 Кодексу торговельного мореплавства України. Якщо ці обставини трапились після початку круїзу і привели до його припинення, договір анулюється. У цьому випадку організатор круїзу зобов’язаний повернути учаснику плату за невикористану частину круїзу і на вимогу останнього доставити його в порт відправлення.

У випадку збільшення терміну круїзу через непередбачені обставини організатор круїзу несе всі додаткові витрати, пов’язані з наданням послуг учасникові круїзу.

За **договором фрахтування судна** на певний час судновласник зобов’язується за обумовлену плату (фрахт) надати судно

фрахтувальнику на певний час для перевезення пасажирів, вантажів та для інших цілей торговельного мореплавства.

Надане фрахтувальнику судно може бути укомплектоване екіпажем (тайм-чартер) або не споряджене і не укомплектоване екіпажем (бербоут-чартер).

Договір фрахтування судна на певний час повинен бути укладений у письмовій формі. Наявність і зміст договору фрахтування судна на певний час можуть бути доведені виключно письмовими доказами. У договорі фрахтування судна на певний час повинні бути вказані найменування сторін договору, назва судна, його технічні і експлуатаційні дані (вантажопідйомність, вантажомісткість, швидкість тощо), район плавання, мета фрахтування, розмір фрахту, термін дії договору, місце приймання і здавання судна.

Фрахтувальник може в межах прав, що надаються йому за договором фрахтування судна на певний час, укласти від свого імені самостійний договір фрахтування судна з третьою особою. Укладання такого договору не звільняє фрахтувальника від виконання договору, укладеного ним з судновласником.

До договору фрахтування судна на певний час, укладеного фрахтувальником з третьою особою, відповідно застосовуються правила договору фрахту.

Судновласник зобов'язаний передати судно фрахтувальнику в стані, придатному для використання його з метою, передбаченою договором фрахтування судна на певний час.

При фрахтуванні судна за тайм-чартером судновласник зобов'язаний також спорядити і укомплектувати судно екіпажем, підтримувати судно протягом терміну тайм-чартеру в морехідному стані, сплачувати його страхування і утримання судового екіпажу.

Фрахтувальник зобов'язаний здійснювати експлуатацію судна відповідно до умов фрахтування, визначених договором фрахтування судна на певний час. Якщо судно зафрахтоване для перевезення вантажів, фрахтувальник має право від свого імені укладати договори

перевезення вантажів, підписувати чартери, видавати коносаменти та інші перевізні документи. Він несе відповідальність за зобов'язаннями, що впливають із цих документів, зокрема з коносаментів або інших перевізних документів.

У разі фрахтування судна за тайм-чартером капітан та інші члени екіпажу підпорядковуються розпорядженням фрахтувальника щодо експлуатації судна, за винятком розпоряджень щодо судноводіння, внутрішнього розпорядку на судні та складу екіпажу.

Фрахтувальник відповідає за збитки, викликані рятуванням, пошкодженням або загибеллю судна, якщо збитки сталися з його вини.

Фрахтувальник сплачує судновласнику фрахт у порядку і терміни, передбачені договором фрахтування судна на певний час.

За **договором морського буксирування** власник одного судна зобов'язується за винагороду відбуксирувати інше судно чи плавучий об'єкт на певну відстань або буксирувати його протягом певного часу чи для виконання маневру.

Кожна із сторін договору морського буксирування зобов'язана завчасно привести своє судно або інший плавучий об'єкт у стан, придатний для виконання передбачених договором морського буксирування робіт.

Буксирування поділяється на два види – портове і міжпортове буксирування (ввід у порт або вивід з порту суден та інших плавучих об'єктів, виконання маневрів судна тощо, або з одного порту до іншого). Договір портового буксирування може бути укладено в усній формі, а договір міжпортового буксирування укладається у письмовій формі. Договір повинен містити умови про порти (пункти) відправлення і призначення, про час буксирування, про права і обов'язки сторін, про відповідальність за порушення договору, про особливості об'єктів, що буксируються і можуть впливати на безпеку буксирування, про інші обставини, які сторони вважають за необхідне обумовити окремо. Буксирування між портами України може здійснюватися виключно суднами під прапором України.

ТЕМА 13. Договір страхування. Договір зберігання

Страхові право та страхові правовідносини. Правове регулювання страхових правовідносин.

Страхування та його види.

Договір страхування. Характеристика договору. Страхове свідоцтво (поліс, сертифікат). Істотні умови договору.

Договір зберігання як різновид договорів про надання послуг.

Юридична характеристика договору.

Сторони договору зберігання.

Види договорів зберігання, їхня характеристика.

Договір охорони.

У Законі «Про страхування» **страхування** визначене як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Страховики – фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю з урахуванням особливостей, передбачених Законом «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками – резидентами України.

Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням.

Страхувальники – юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Основні страхові поняття визначені у Законі «Про страхування».

Страховий ризик – певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страховий випадок – подія, передбачувана договором страхування або законодавством, що відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Страхова сума – грошова сума, у межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку.

Страхова виплата – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку.

Страхове відшкодування – страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування.

Франшиза – частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування.

Страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) – плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування.

Страховий тариф – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування.

Співстрахування – предмет договору страхування може бути застрахований за одним договором страхування та за згодою страхувальника декількома страховиками з визначенням прав та обов'язків кожного із страховиків.

Перестраховування – страхування одним страховиком (цедентом, перестраховувальником) на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика чи перестраховика, згідно із законодавством країни, у якій він зареєстрований.

Згідно зі ст.987 ЦК за **договором перестраховування** страховик, який уклав договір страхування, страхує у іншого страховика (перестраховика) ризик виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником. Це – передача на договірній основі частини обов'язків за договором страхування одним страховиком іншому. В світовій практиці це застосовується у транспортному страхуванні і страхуванні від пожеж.

Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередників – страхових агентів і брокерів. Страховими посередниками можуть бути страхові або перестрахові брокери, страхові агенти.

Страхові брокери – юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу в страхуванні як страхувальник.

Страхові агенти – громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Вони є представниками страховика і діють у його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком.

Види страхування:

1) **особисте страхування** – страхування, пов'язане з життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи;

2) **майнове страхування** – страхування, пов'язане з володінням, користуванням і розпорядженням майном;

3) **страхування відповідальності** – страхування, пов'язане з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі.

Форми страхування: добровільне та обов'язкове.

Добровільне страхування – це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком.

Видами добровільного страхування можуть бути:

- 1) страхування життя;
- 2) страхування від нещасних випадків;
- 3) медичне страхування (безперервне страхування здоров'я);
- 4) страхування здоров'я на випадок хвороби;
- 5) страхування кредитів (у тому числі відповідальності позичальника за непогашення кредиту);
- 6) страхування інвестицій;
- 7) страхування фінансових ризиків;
- 8) страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій;
- 9) інші види добровільного страхування.

Обов'язкове страхування. Згідно зі ст.999 ЦК законом може бути встановлений обов'язок фізичної або юридичної особи бути страхувальником життя, здоров'я, майна або відповідальності перед іншими особами за свій рахунок чи за рахунок заінтересованої особи (обов'язкове страхування). До відносин, що впливають з обов'язкового страхування, застосовуються положення ЦК, якщо інше не встановлено актами цивільного законодавства.

Види обов'язкового страхування (особистого, майнового і страхування відповідальності) встановлені Законом «Про страхування».

У ньому міститься вичерпний перелік 33 видів обов'язкового страхування. Це, зокрема:

- 1) медичне страхування;
- 2) страхування спортсменів вищої категорії;
- 3) особисте страхування від нещасних випадків на транспорті;
- 4) авіаційне страхування від нещасних випадків на транспорті;
- 5) страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів;
- 6) страхування засобів водного транспорту;
- 7) страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності;
- 8) страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності.

Договір страхування – це договір, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст.979 ЦК).

Характеристики договору – консенсуальний, двосторонній, оплатний.

Для укладення договору страхування страхувальник подає страховику письмову заяву за формою, встановленою страховиком, або іншим чином заявляє про свій намір укласти договір страхування. Закон не встановлює для акцепту страховика обов'язкової письмової форми.

Факт укладення договору страхування може посвідчуватися **страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом)**, що є формою договору страхування. Договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування. Договір страхування може бути укладений як

шляхом складання одного документа (договору страхування), підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, документами, підписаними стороною, яка їх надсилає.

Істотними умовами договору страхування є предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, у межах якої страховик зобов'язаний провести виплату в разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства (ст.982 ЦК).

За **договором зберігання** одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності.

Договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому.

Договір зберігання є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування.

Договір зберігання належить до договорів про надання послуг. Договір зберігання являє собою дію, направлену на передання майна у власність із наступним обов'язковим поверненням. У більшості випадків договір зберігання є реальним, тобто вважається укладеним із моменту передання речі зберігачу. Однак ч. 2 статті 936 ЦК передбачає випадки укладення договору, змістом якого є зобов'язання зберігача прийняти річ на зберігання в майбутньому. Це – консенсуальний договір, тому що права та обов'язки сторін виникають у момент укладення договору. Укладення цього договору передбачено законом тільки для осіб, які здійснюють зберігання в якості виконання своєї професійної діяльності.

Договір зберігання може бути як оплатним, так і безоплатним. Причому безоплатність його передбачається, тому що таким він

вважається завжди, якщо інше не впливає з договору чи закону. Він може бути одностороннім чи двостороннім. Реальний, безоплатний договір зберігання є одностороннім. Реальний і оплатний договір зберігання – двосторонній; консенсуальний договір також є двостороннім.

Сторонами договору зберігання є **поклажодавець** і **зберігач**. Як такі можуть виступати будь-які особи. Поклажодавець може не бути власником майна. На зберігання можуть передаватися чужі речі, для цього не потрібні згода або доручення власника речі. Однак останній зберігає можливість повернути свою річ від зберігача, навіть якщо строк її зберігання не закінчився (ст. 953 ЦК). Зберігач повинний бути дієздатною особою. Він може здійснювати зберігання як професійну діяльність або в окремих випадках як товариську послугу.

Предметом зберігання можуть бути всякі речі, у тому числі документи, цінні папери, які не виключені з цивільного обігу. Предметом договору зберігання не можуть бути тварини. Гроші можуть бути предметом договору зберігання, якщо вони не знеособлюються. У противному випадку вірніше визначати правочин як договір позики (ст. 1046 ЦК) або договір банківського вкладу (ст. 1058 ЦК). Від договору позики, зберігання відрізняється тим, що за договором позики переходить право власності, а при зберіганні – зберігач не має права здійснювати у відношенні речі права власника, не може розпоряджатися переданими йому речами, а повинний їх зберігати. Від договору майнового найму зберігання відрізняється тим, що договір укладається в інтересах поклажодавця і не припускає користування річчю зберігачем (ст. 944 ЦК).

Види договорів зберігання:

За **договором складського зберігання** товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності.

Договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції. Річ, яку поклажодавець не

забрав із ломбарду після спливу трьох місяців від дня закінчення строку договору зберігання, може бути продана ломбардом у порядку, встановленому законом.

Зберігання цінностей у банку. Банк може прийняти на зберігання документи, цінні папери, дорогоцінні метали, каміння, інші коштовності та цінності.

Договір про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком. Банк може передати поклажодавцеві індивідуальний банківський сейф (його частину або спеціальне приміщення) для зберігання у ньому цінностей та роботи з ними.

Зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту. Камери схову загального користування, що перебувають у віданні організацій, підприємств транспорту, зобов'язані приймати на зберігання речі пасажирів та інших осіб незалежно від наявності у них проїзних документів.

Зберігання речей у гардеробі організації. Якщо річ здана у гардероб організації, зберігачем є ця організація. Зберігач речі, зданої до гардеробу, незалежно від того, чи здійснюється зберігання за плату чи безоплатно, зобов'язаний вжити усіх необхідних заходів щодо забезпечення схоронності речі.

Зберігання речей пасажира під час його перевезення. Перевізник зобов'язаний забезпечити схоронність валізи (сумки), особистих речей пасажира (крім дорогоцінностей та грошей), які пасажир перевозить у відведеному місці.

Зберігання речей у готелі. Готель відповідає за схоронність речей, внесених до готелю особою, яка проживає у ньому. Річ вважається такою, що внесена до готелю, якщо вона передана працівникам готелю або знаходиться у відведеному для особи приміщенні.

Зберігання речей, що є предметом спору. Дві або більше осіб, між якими виник спір про право на річ, можуть передати цю річ третій особі, яка бере на себе обов'язок після вирішення спору повернути річ

особі, визначеній за рішенням суду або за погодженням усіх осіб, між якими є спір.

За **договором зберігання транспортного засобу** в боксах та гаражах, на спеціальних стоянках зберігач зобов'язується не допускати проникнення в них сторонніх осіб і видати транспортний засіб за першою вимогою поклажодавця.

За **договором охорони** охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються. Володілець такого майна або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату.

ТЕМА 14. Договори доручення. Договір комісії. Управління майном

Договір доручення. Юридична характеристика договору. Предмет договору доручення. Характерні ознаки договору доручення. Довіреність. Співвідношення договору доручення з іншими цивільно-правовими договорами. Комерційне представництво.

Договір комісії. Юридична характеристика договору. Предмет договору комісії. Характерні ознаки договору комісії. Договір субкомісії.

Управління майном. Визначення та юридична характеристика договору.

Об'єкт управління. Суб'єкти договору.

Права та обов'язки сторін.

За **договором доручення** одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя.

Договір доручення належить до консенсуальних договорів; він може бути оплатним і безоплатним.

Взаємність прав та обов'язків повіреного і довірителя визначає договір доручення як двосторонній договір. Причому взаємність має місце як при оплатному, так і безоплатному договорі.

Предметом договору доручення можуть бути тільки юридичні дії повіреного – підписання документів, укладення угод тощо. Але, виконуючи юридичні дії, повірена особа виконує і фактичні дії – пошук контрагентів, наведення довідок, огляд майна тощо. Слід зазначити, що ці фактичні дії підпорядковані меті виконання юридичних дій і тому вони не мають самостійного значення. Вони є умовою належного виконання договору доручення, а не його предметом.

Мета договору доручення – набуття, зміна і припинення для довірителя прав та виконання обов'язків шляхом вчинення правочинів.

Характерним для договору доручення є те, що повірений виступає як представник свого довірителя перед третіми особами.

Слід зазначити, що дії повіреного щодо третіх осіб, вчинені в межах повноважень, визначених договором, створюють або припиняють права та обов'язки безпосередньо для довірителя. Сам повірений, як представник, ніяких прав та обов'язків із правочинів, здійснених третьою особою, не набуває.

На підставі договору доручення довіритель, як-правило, видає повіреному довіреність і тим самим легалізує повіреного як представника перед третіми особами. Довіреність відтворює повноваження повіреного, визначене умовами договору доручення. Довіреність може охоплювати лише частину юридичних дій, обумовлених у договорі доручення.

Договір доручення і довіреність є документами, які оформляються для належного виконання повіреним вказівок довірителя.

Договір доручення є юридичним фактом, на підставі якого виникає добровільне представництво. Проте поняття «представництво» ширше «договірної представництва», оскільки підставами представництва взагалі можуть бути закон, адміністративний акт, трудовий договір, змінна підстава. Договір доручення – це одна з можливих підстав виникнення правовідносин із представництва.

Договір доручення має багато спільного з договором комісії, який історично виник як вид договору доручення у торговельному обороті.

Але на відміну від договору доручення, де має місце пряме представництво, тобто повірений виступає від імені довірителя, у договорі комісії комісіонер – сторона, яка виконує договір, виступає в інтересах комітента, але від власного імені, що виключає можливість виникнення представницьких відносин.

Договір доручення може бути оплатним і безоплатним, договір комісії, як правило, оплатний. У відносинах з третіми особами повірений не набуває для себе ніяких прав та обов'язків, а комісіонер

стає стороною в правочині, який він здійснює для третьої особи і набуває також прав та обов'язків.

Договір доручення має спільні риси з договором підряду. І підрядчик, і повірений діють в інтересах особи, але разом із тим ці два договори відрізняються своїм предметом: у договорі підряду предметом є матеріалізований результат роботи, а в договорі доручення – юридичні дії повіреного.

Складніше розмежувати договори доручення та експедиції. Експедитор, як і повірений, може здійснювати і юридичні, і фактичні дії. Але предмет договору експедиції є водночас і юридичні, і фактичні дії. Наприклад, доставка вантажу на станцію або на склад клієнта. Ці договори відрізняє те, що експедитор може діяти як від імені клієнта, так і від свого імені. Повірений же діє тільки від імені довірителя.

У договорі доручення або у виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Дії, які належить вчинити повіреному, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими.

Повірений зобов'язаний вчиняти дії відповідно до змісту даного йому доручення. Повірений може відступити від змісту доручення, якщо цього вимагають інтереси довірителя і повірений не міг попередньо запитати довірителя або не одержав у розумний строк відповіді на свій запит. У цьому разі повірений повинен повідомити довірителя про допущені відступи від змісту доручення як тільки це стане можливим.

Повіреному, який діє як комерційний представник (ст. 243 ЦК), довірителем може бути надано право відступати в інтересах довірителя від змісту доручення без попереднього запиту про це. Комерційний представник повинен в розумний строк повідомити довірителя про допущені відступи від його доручення, якщо інше не встановлено договором.

Комерційним представником є особа, яка постійно та самотійно виступає представником від імені підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності (ст. 243 ЦК).

Повірений повинен виконати дане йому доручення особисто.

Повірений має право передати виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором або якщо повірений був вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя. Повірений, який передав виконання доручення замісникові, повинен негайно повідомити про це довірителя. У цьому разі повірений відповідає лише за вибір замісника.

За **договором комісії** одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента.

Договір комісії належить до договорів про надання послуг. Цей договір опосередковує, як правило, відносини торгового посередництва, тобто відносини по наданню торговельних послуг шляхом вчинення правочинів однією особою для другої. Договір комісії має широку сферу застосування при здійсненні експортно-імпортних операцій, торгівлі, у галузі обігу цінних паперів, у біржовій торгівлі.

Договір комісії має багато спільного з договором доручення. Виконавець діє в інтересах і за рахунок довірителя як у договорі доручення, так і в договорі комісії. Задача обох договорів, як правило, полягає в вчиненні правочинів для іншої особи. Однак зовнішня подібність договорів доручення і комісії вичерпується тим, що обидва договори призначені врегулювати відносини по наданню посередницьких послуг.

Розходження ж між цими договорами визначено в першу чергу тим, що договір доручення є договором про представництво, тобто повірник діє від імені довірителя на підставі доручення, у той час як договір комісії не породжує відносин представництва. Комісіонер діє

хоча й в інтересах комітента, але від власного імені, що виключає можливість виникнення відносин представництва.

Повірник, вступаючи у відносини з третьою особою, не стає стороною в правовідношенні між довірительом і третьою особою, не здобуває у відношенні для себе яких-небудь прав і обов'язків; комісіонер же, навпроти, стає стороною в угоді із третьою особою, здобуває права й обов'язки. Особа, що укладає договір з комісіонером, саме не стає учасником договору комісії. Між нею і комісіонером існує самостійний договір, що підкоряється особливим правилам залежно від того, який саме договір укладений.

Договір комісії є консесуальним, двостороннім, сплатним.

Предметом комісійного доручення є правочин чи правочини, що комісіонер укладає з третіми особами за рахунок комітента. Найчастіше предметом договору комісії бувають угоди купівлі-продажу речей. На визначення предмета договору комісії впливає предмет та зміст угоди, що комісіонер повинний укласти. Однак не слід змішувати укладений правочин як результат діяльності комісіонера і власне дії комісіонера по укладенню угоди. Предметом договору комісії є діяльність комісіонера, тобто посередницька послуга, а не сам правочин як результат діяльності комісіонера. Предметом договору можуть бути лише юридичні правочини, а не фактичні дії. Не можуть бути предметом договору комісії правочини, для вчинення яких необхідна особиста участь особи.

Сторонами договору комісії є комітент і комісіонер. **Комітент** – це особа, яка доручає в її інтересах і за її рахунок іншій особі вчинити певні угоди. **Комісіонер** – це особа, яка вчиняє угоди або інші юридичні дії від свого імені за рахунок комітента. Комісіонером можуть бути як громадяни, так і юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності.

Договір комісії може бути укладений на визначений строк або без визначення строку, з визначенням або без визначення території його виконання, з умовою чи без умови щодо асортименту товарів, які є предметом комісії.

Комісіонер зобов'язаний вчиняти правочини на умовах, найбільш вигідних для комітента, і відповідно до його вказівок. Якщо у договорі комісії таких вказівок немає, комісіонер зобов'язаний вчиняти правочини відповідно до звичаїв ділового обороту або вимог, що звичайно пред'являються.

Особисте виконання договору необов'язкове для комісіонера. У ЦК передбачена можливість укладення договору субкомісії з третьою особою з метою виконання договору комісії.

Договором субкомісії називається договір, за яким одна сторона (субкомісіонер) зобов'язується з доручення іншої сторони (комісіонера) за винагороду укласти один чи кілька правочинів від власного імені й в інтересах комітента. Тобто це договір, у якому комісіонер у відношенні до субкомісіонера виконує права й обов'язки комітента. Але комісіонер залишається відповідальним перед комітентом за виконання договору субкомісіонером, оскільки укладення договору субкомісії не тягне за собою зміну осіб у комісійному зобов'язанні.

За **договором управління майном** одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача).

Договір має «триваючий» характер, тобто укладається на певний строк і для вчинення цілого ряду, а не однієї конкретної дії. Управитель має право вчиняти не тільки юридичні, але і будь-які фактичні дії в інтересах власника чи вигодонабувача.

За договором управління майном управитель повинен діяти від свого імені, обов'язково вказуючи, що він є управителем. Передання майна в управління, не тягне переходу права власності на нього до управителя.

Договір управління майном є, за загальним правилом, оплатним, взаємним.

Договір управління майном – реальний договір. Він вважається укладеним з моменту передання майна управителю. Якщо договір управління підлягає державній реєстрації, він вважається укладеним з моменту його реєстрації.

Предметом управління може бути майно, що можливо відокремити та використовувати для здобуття будь-якої користі. Предметом договору можуть бути лише індивідуально визначені речі. У договорі може бути передбачено, що в управління переходять усі прирощення від використання основного майна, переданого управителю на момент укладення договору. Об'єктом управління майном може бути як нерухоме, так і рухоме майно. Особливо відокремлюються підприємства, інші майнові комплекси та цінні папери. Саме вони є найбільш типовими об'єктами управління. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, що передбачені для діяльності підприємства, в тому числі земельні ділянки, будівлі, споруди, обладнання, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інші позначки та інші права, якщо інше не передбачено договором або законом.

Об'єктом управління можуть бути не тільки речі, але й суб'єктивні права. Звичайно в управління передаються такі права, здійснення яких досить обтяжливе для їх володільців або потребує спеціальних навичок, як правило, відсутніх у звичайних учасників цивільного обігу. В управління може бути передане і державне, і комунальне, і приватне майно.

Передане в управління майно представляє собою відносно відокремлену майнову масу, належну установнику управління. Тому придбані управителем внаслідок дій по управлінню права включаються до складу переданого в управління майна, а обов'язки, що виникли внаслідок таких дій, виконуються за рахунок вказаного майна.

Установником управління є власник майна.

Управителем може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Управителем не може бути орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом. Управитель діє без довіреності.

Вигодонабувач не може бути управителем.

Управитель, якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном. Договір про управління майном не тягне за собою переходу права власності до управителя на майно, передане в управління.

Вигоди від майна, що передане в управління, належать установникові управління.

Установник управління може вказати в договорі особу, яка має право набувати вигоди від майна, переданого в управління (вигодонабувача).

Істотними умовами договору управління майном є:

- 1) перелік майна, що передається в управління;
- 2) розмір і форма плати за управління майном.

ТЕМА 15. Види договорів про надання фінансових послуг

Позика. Юридична характеристика договору позики. Види договору позики.

Кредит. Визначення кредитного договору. Загальна характеристика. Договір комерційного кредиту.

Банківський вклад. Юридична характеристика договору банківського вкладу. Види банківських вкладів. Договір банківського вкладу на користь третьої особи. Ощадний (депозитний) сертифікат.

Банківський рахунок. Договір банківського рахунка, юридична характеристика. Зобов'язання банку.

Факторинг. Юридична характеристика договору.

За **договором позики** одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, - незалежно від суми.

На підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей.

Позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх

розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України.

Договір позики вважається безпроцентним, якщо:

1) він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін;

2) позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками.

Позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.

У разі невиконання позичальником обов'язків, встановлених договором позики, щодо забезпечення повернення позики, а також у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання або погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності, позикодавець має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 ЦК, якщо інше не встановлено договором.

За **кредитним договором** банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Кредитний договір укладається у письмовій формі.

Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений.

Позичальник має право відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом.

У разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту кредитодавець має право також відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором.

Комерційний кредит — договір, виконання якого пов'язане з переданням у власність другій стороні грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками, може передбачатися надання кредиту як авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг (комерційний кредит), якщо інше не встановлено законом.

За **договором банківського вкладу (депозиту)** одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

Договір банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором.

Договір банківського вкладу укладається у письмовій формі.

Письмова форма договору банківського вкладу вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або сертифіката чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом,

іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту.

Види банківських вкладів

1. Договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад).

Договором може бути передбачено внесення грошової суми на інших умовах її повернення.

2. За договором банківського вкладу незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів, зроблених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором.

Умова договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною.

Банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу.

На рахунок за банківським вкладом зараховуються грошові кошти, які надійшли до банку на ім'я вкладника від іншої особи, якщо договором банківського вкладу не передбачено інше. При цьому вважається, що вкладник погодився на одержання грошових коштів від іншої особи, надавши їй необхідні дані про рахунок за вкладом.

Договір банківського вкладу на користь третьої особи. Фізична або юридична особа може укласти договір банківського вкладу (зробити вклад) на користь третьої особи. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред'явлення нею до банку першої вимоги, що впливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами.

До набуття особою, на користь якої зроблений банківський вклад, прав вкладника ці права належать особі, яка зробила вклад.

Визначення імені фізичної особи або найменування юридичної особи, на користь якої зроблений вклад, є істотною умовою договору банківського вкладу.

Укладення договору банківського вкладу з фізичною особою і внесення грошових коштів на її рахунок за вкладом підтверджуються ощадною книжкою.

Ощадний (депозитний) сертифікат. Ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

За **договором банківського рахунка** банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами.

Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

Договір банківського рахунка укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунка у банку на умовах, погоджених сторонами.

Банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунка з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам.

Банк зобов'язаний вчиняти для клієнта операції, які передбачені для рахунків даного виду законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка.

Банк зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунка або законом.

Банк зобов'язаний за розпорядженням клієнта видати або перерахувати з його рахунка грошові кошти в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не передбачений договором банківського рахунка або законом.

Клієнт зобов'язаний сплатити плату за виконання банком операцій за рахунком клієнта, якщо це встановлено договором.

Банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта.

За **договором факторингу** (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором.

Зобов'язання фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої він відступає.

Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога).

Майбутня вимога вважається переданою фактору з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передання права грошової вимоги обумовлене певною подією, воно вважається переданим з моменту настання цієї події.

У цих випадках додаткове оформлення відступлення права грошової вимоги не вимагається.

Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт.

Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності.

Фактором може бути банк або фінансова установа, а також фізична особа - суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції.

Договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості між клієнтом та боржником про заборону відступлення права грошової вимоги або його обмеження.

Клієнт відповідає перед фактором за дійсність грошової вимоги, право якої відступається, якщо інше не встановлено договором факторингу.

ТЕМА 16. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та їхня загальна характеристика. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Види ліцензій.

Ліцензійний договір. Зміст та основні умови ліцензійного договору. Субліцензійний договір. Предмет ліцензійного договору. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності. Авторські договори. Договір щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Комерційна концесія – франчайзинг. Юридична характеристика договору. Предмет договору комерційної концесії.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це особлива категорія договорів, пов'язаних з використанням та захистом прав інтелектуальної власності, угодами двох або більше осіб, спрямованими на виникнення, зміну чи припинення правовідносин між ними. Загальні вимоги до них ті самі, що пред'являються й до інших договорів. Водночас цим договорам притаманні певні специфічні риси, пов'язані з предметом договірних відносин у сфері інтелектуальної діяльності, яким є виключні майнові права інтелектуальної власності.

Суб'єктами, тобто сторонами цього договору, можуть бути фізичні (незалежно від громадянства) та юридичні особи (незалежно від форм власності і місцезнаходження).

Згідно зі ст. 32 ЦК України фізична особа у віці від 14 до 18 років має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Авторами об'єктів інтелектуальної власності – творів науки, літератури і мистецтва,

винаходів та інших об'єктів патентного права можуть бути неповнолітні особи віком від 14 до 18 років. Такі особи можуть самостійно реалізувати весь комплекс авторських або патентних прав, починаючи від оформлення прав на відповідні об'єкти, укладення авторських договорів та договорів на створення й використання об'єктів промислової власності. Неповнолітні особи мають право на авторську винагороду, а також винагороду за використання об'єктів патентного права і право розпоряджатися ними.

ЦК України (ст. 1107) визначає невичерпний перелік видів договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності:

- 1) ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) ліцензійний договір;
- 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Законодавець визначив ліцензію та ліцензійний договір як окремі види договорів, однак власне за ними стоять одні й ті самі відносини надання дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензія може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору. Водночас ліцензія є неодмінною складовою ліцензійного договору.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 1108 ЦК особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в

певній обмеженій сфері. Це і є ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

ЦК України поділяє ліцензії на: виключні, одиничні, невиключні, а також іншого виду, що не суперечать закону.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (**субліцензію**).

За **ліцензійним договором** власник патенту (ліцензіар) передає право на використання винаходу (корисної моделі) іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання вносити ліцензіару обумовлені договором платежі і здійснювати інші дії, передбачені договором про виключну або невиключну ліцензію.

Зміст та основні умови ліцензійного договору завжди спрямовані на врегулювання прав і обов'язків сторін у відносинах щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, на взаємні розрахунки, відповідальність тощо. Ліцензійному договору має бути притаманна чіткість визначення предмета договору, сформульовано очікуваний результат, необхідні витрати. Ліцензійні договори і договори на використання творів мають мало відмінностей, тому використання цих

термінів у законодавстві ускладнює однозначне розуміння сутності даних договорів.

Ліцензійний договір може передбачати можливість укладення сторонами **субліцензійного договору**. Це означає: надання ліцензіатом іншій особі (субліцензіату) субліцензії на використання права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними.

Істотною умовою ліцензійного договору є питання, пов'язані з винагородою. Згідно зі ст. 1109 ЦК, якщо у ліцензійному договорі про видання або інше відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то у договорі має бути встановлений максимальний тираж твору.

За **договором про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності** одна сторона, якою є виконавець – творець (письменник, художник), зобов'язується створити зазначений об'єкт відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установленний строк.

На відміну від ліцензійного договору, що пов'язаний лише з використанням об'єкта права інтелектуальної власності, цей вид договору регулює також відносини, що виникають у процесі створення об'єкта. Він містить елементи як договору підряду, так і договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та (або) ліцензійного договору. Найзагальніші його особливості визначені у ст. 1112 ЦК.

Такий договір має визначати способи та умови використання створеного об'єкта права інтелектуальної власності замовником. Використання об'єкта пов'язане з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності на нього.

Характерною істотною умовою цього договору може бути визначена умова про особисте виконання роботи творцем об'єкта права інтелектуальної власності. Зокрема, це безпосередньо стосується договорів художнього замовлення, де особистість автора твору впливає на вартість цього твору.

За **договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності** одна сторона (особа, яка має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах.

У цьому разі слід зазначити, що термін «передання прав» є недостатньо чітким, оскільки він може охоплювати як дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію), так і відчуження майнових прав їх суб'єктом. Ліцензія та ліцензійний договір регулюються у кодексі окремо, тому слід вважати, що договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності стосується саме відчуження цих прав.

Авторські договори об'єднують у собі всі вищезазначені види договорів ліцензійні разом з ліцензіями, договори про створення за замовленням і використання об'єктів авторського права, договори про передання (відчуження) виключних майнових прав.

Авторські договори поділяють на види залежно від особливостей об'єктів авторського права та суміжних прав, яких цей договір стосується. До найпоширеніших належать: видавничий договір; договір про депонування рукопису твору; постановочний договір; сценарний договір; договір художнього замовлення; договір про використання у промисловості неопублікованого твору декоративно-прикладного мистецтва.

Особливим різновидом договору про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності є **договір щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав**, яким ці права належать. Цей договір укладається між зазначеними суб'єктами та організаціями колективного управління і

може містити окремі положення, характерні для договору доручення, а також для договору управління майном з урахуванням дотримання авторських і суміжних прав. Однією з істотних умов такого договору має бути виплата суб'єктам авторського права і суміжних прав (авторам, виконавцям, виробникам фонограм, їх правонаступникам) погодженого розміру винагороди за використання творів, на які вони мають виключні майнові права.

В Україні для законодавчого регулювання комерційних справ, відомих у міжнародній практиці як «франчайзинг» і «франшиза», використовується термінологія «**комерційна концесія**». Правовідносини сторін у договорі комерційної концесії регулюються ЦК (статті 1115-1129).

Франчайзинг – це спосіб ведення підприємницької діяльності, заснований на правах, придбаних однією фірмою в іншій, на використання в межах обговореного ринку визначених торговельної марки, технології, ноу-хау. Франчайзинг можна розглядати як систему договірних відносин, при якій одна фірма (франчайзор) надає іншій фірмі (франчайзі) за плату і на певний термін комплекс виключних прав – франшизу.

Франшиза – це дозвіл на використання комплексу виключних прав правоволодільца (визначеної торговельної марки, операційної системи, ноу-хау).

За **договором комерційної концесії** одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

За своєю юридичною природою договір комерційної концесії є консенсуальним, двостороннім та платним. Він застосовується лише у сфері підприємництва, тому відносини між учасниками договору комерційної концесії регулюються спеціальними правилами

цивільного законодавства про зобов'язання при здійсненні підприємницької діяльності.

Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору у певній сфері цивільного обороту або на певній території.

Цей вид договору містить елементи різних цивільно-правових договорів. Зокрема це елементи ліцензійного договору (наприклад, дозвіл на використання об'єктів виключних прав), елементи договору про надання платних послуг (консультативне і технічне сприяння). Елементи договору простого товариства пов'язані з необхідністю співробітництва між сторонами концесійного договору для досягнення загальних підприємницьких цілей. Можна вказати і на наявність елементів договору купівлі-продажу, наприклад, придбання необхідної технічної і ділової документації тощо.

У договорі комерційної концесії відсутні елементи представництва чи договору комісії, тому що користувач завжди діє від свого імені і за свій рахунок у своїх інтересах, здійснюючи самостійну підприємницьку діяльність. Наприклад, якщо дистриб'ютор за договором комісії одержує від виробника товарів винагороду за їх збут, то дистриб'ютор за договором комерційної концесії сам платить виробнику за можливість працювати під маркою його фірми.

Предметом договору комерційної концесії згідно зі ст. 1116 ЦК є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації.

До об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть бути передані юридичною особою у рамках договору комерційної концесії, належать права на торговельні марки, промислові зразки, винаходи, твори, комерційні таємниці, комп'ютерні програми. Також це можуть бути комерційні позначення, що являють собою загальновідомі найменування підприємця чи результатів його діяльності.

Суб'єктами договору комерційної концесії можуть бути лише фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Зміст договору комерційної концесії як договору підприємницького характеру полягає в тому, що він завжди є платним. Винагорода правоволодільцю є істотною умовою договору. Застосування доцільної межі розміру такої оплати встановлюють сторони.

Користувач може укласти **договір комерційної субконцесії**, за яким він надає іншій особі (субкористувачеві) право користування наданим йому правоволодільцем комплексом прав або частиною комплексу прав на умовах, погоджених із правоволодільцем або визначених договором комерційної концесії. До такого договору застосовуються аналогічні положення, що й до договору комерційної концесії.

ТЕМА 17. Спільна діяльність

Загальні положення про зобов'язання щодо спільної діяльності. Загальні ознаки договору про спільну діяльність. Організаційно-правові форми спільної діяльності.

Договір простого товариства як багатосторонній договір. Ознаки договору простого товариства. Сторони договору. Види договорів простого товариства. Правове становище майна товариства. Припинення договору простого товариства.

За **договором про спільну діяльність** сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові.

Загальні ознаки договору про спільну діяльність:

- 1) обов'язок сторін діяти спільно без створення юридичної особи;
- 2) мета діяльності, що об'єднує учасників, може бути будь-якою, але не може суперечити законові.

Крім загальних ознак, характерних для будь-якої спільної діяльності, законодавством визначаються і спеціальні ознаки. Вони залежать від тієї форми спільної діяльності, яку обрали її учасники.

На сучасному етапі виділяють такі організаційно-правові форми спільної діяльності:

- 1) спільна діяльність без поєднання вкладів учасників. Договір про спільну діяльність без поєднання вкладів учасників характеризується наявністю спільної мети і відсутністю вкладів учасників. Тобто учасникам достатньо лише домовитися про спільну діяльність.

Такий вид спільної діяльності має місце, як правило, для вчинення будь-яких одноразових дій, наприклад, охорона майна кількох власниками, продаж речей, будівництво певного об'єкта, проведення ремонту тощо, коли потреба в об'єднанні капіталу учасників відсутня завдяки нетривалості такого юридичного зв'язку або сутності його мети;

2) спільна діяльність з об'єднанням вкладів учасників (ст. 1130 ЦК). Ці відношення оформляються за допомогою договору простого товариства.

Головною ознакою договору простого товариства, на відміну від попереднього договору про спільну діяльність, вважається об'єднання вкладів його учасників. Просте товариство в юридичній літературі вважається «договором про спільну діяльність у вузькому розумінні».

Учасники цивільного обігу використовують договір простого товариства для вирішення завдань, які не передбачають створення юридичної особи. Цей договір є більш універсальний і дозволяє вирішувати різні питання, як ті, що пов'язані з одержанням прибутку, так і ті, що спрямовані на будь-які ідеальні цілі, регламентувати тривалі і разові юридичні дії;

3) спільна діяльність зі створенням юридичної особи.

З моменту створення даний союз розглядається як самостійний суб'єкт права з особливою правосуб'єктністю. Учасники укладають договір про спільну діяльність, який не тільки регулює їх спільну діяльність, а й визначає правовий статус створеної ними для цієї мети юридичної особи¹ (п. 2 ст. 87, ст. 1131 ЦК).

Засновницький договір окремо регулюється відповідними статтями 88, 120, 134 ЦК, якими він є схожий на договір простого товариства. Це пов'язано з тим, що засновницький договір виник на підставі договору простого товариства, проте цей договір, на відміну від договору простого товариства, спрямований на створення юридичної особи і зберігає силу до тих пір, поки існує юридична особа, до її припинення. Єдиним власником майна є створена засновниками юридична особа, а не самі засновники. Окремо регулюються договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю (ст. 142 ЦК) і договір про створення акціонерного товариства (ст. 153 ЦК).

Зазначені види спільної діяльності, незважаючи на суттєві відмінності, мають риси, що їх об'єднують. Усі вони належать до багатосторонніх консенсуальних угод організаційного характеру.

Характерною ознакою зобов'язань щодо спільної діяльності слід вважати мету, що об'єднує учасників, вимагає від них спільних, узгоджених дій. Така мета не може бути протизаконною.

За домовленістю сторін визначаються умови договору про спільну діяльність, у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у наслідках спільних дій та інші умови (п. 2 ст. 1131 ЦК).

За **договором простого товариства** сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ст. 1132 ЦК).

Особливістю договору простого товариства є те, що він вважається багатосторонньою угодою, оскільки воля сторін спрямована на досягнення єдиної для всіх мети і в зв'язку з цим збігається, а це означає, що кожен з учасників договору перебуває у взаємовідносинах зі всіма іншими учасниками.

Договір простого товариства може укладатися двома сторонами, але незалежно від цього він буде мати всі ознаки багатосторонньої угоди: 1) тотожність інтересів; 2) єдина мета; 3) права та обов'язки кожного із суб'єктів договору щодо інших учасників; 4) кожен із суб'єктів договору має індивідуальну волю.

Договір простого товариства вважається консенсуальним договором. Права й обов'язки сторін виникають з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов. У цивільному праві існує також поділ договорів на майнові та організаційні. Критерієм поділу вважається зміст діяльності, яку вони регулюють. Основною метою договору простого товариства є формування об'єднання осіб для здійснення спільної діяльності, а не передача майна. Цей договір створює передумови для майбутньої діяльності і тому вважається організаційним договором.

Предметом договору простого товариства вважається спільне ведення діяльності для досягнення спільної мети. Мета може бути спрямована на досягнення прибутку і передбачати заняття

підприємницькою діяльністю, а може бути спрямована на інші цілі і передбачати будь-яку іншу «некомерційну» діяльність.

Сторонами (учасниками) договору можуть бути юридичні та фізичні особи, держава, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК). Але якщо метою товариства є підприємницька діяльність, то суб'єктами товариства можуть бути виключно індивідуальні підприємці або комерційні юридичні особи. У деяких випадках учасником договору може бути і некомерційна організація, якщо вона здійснює відповідно до закону підприємницьку діяльність для виконання статутних завдань.

Види договорів простого товариства. Залежно від строку дії договори простого товариства поділяються на строкові, безстрокові та із вказівкою мети як скасувальної умови. Від цього залежить вирішення питання про розірвання і припинення договору.

Істотними умовами договору простого товариства вважаються дві умови: 1) про поєднання внесків; 2) про спільну діяльність.

Основними обов'язками учасників, що виникають на підставі договору простого товариства, вважається внесення внесків і ведення спільно з іншими учасниками передбаченої законом діяльності.

При веденні спільних справ кожний учасник має право діяти від імені всіх учасників, якщо договором простого товариства не встановлено, що ведення справ здійснюється окремими учасниками або спільно всіма учасниками договору простого товариства. Тобто у договорі можна встановити порядок ведення справ. Якщо договір не передбачає ведення справ спільно всіма учасниками (а для цього необхідна згода всіх) або певним, конкретним учасником, то застосовується загальне правило про можливість і потребу виконання цього обов'язку кожним учасником.

Усі рішення щодо спільних справ приймаються учасниками за спільною згодою, якщо інше не передбачено договором простого товариства.

Кожний учасник договору простого товариства має право ознайомлюватися з усією документацією щодо ведення спільних справ учасників (ст. 1136 ЦК).

Правомочність учасника у його відносинах з третіми особами підтверджує довіреність, видана іншими учасниками, або договір простого товариства безпосередньо. Права учасників щодо відносин з третіми особами можуть бути обмежені в інтересах товариства. Проте закон, захищаючи інтереси третіх осіб і всього цивільного обігу, встановлює положення, згідно з яким учасники не можуть посилалися на обмеження прав учасника, який вчинив правочин щодо ведення спільних справ учасників, крім випадків, коли вони доведуть, що на момент вчинення правочину третя особа знала або могла знати про наявність таких обмежень (п. 3 ст. 1135 ЦК).

Особливе значення для регламентації спільної діяльності має визначення **правового становища майна товариства**.

Майно товариства складається з внесеного учасниками майна, яким вони володіли на праві власності, а також виробленої внаслідок спільної діяльності продукції та одержаних від такої діяльності доходів. Вказане майно вважається спільною частковою власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Спільна часткова власність не виникає щодо майна, яким учасник володіє на іншій, крім права власності, підставі, наприклад, як наймач. Також договором простого товариства може передбачатися, що учасник передає своє власне майно у користування, а не у власність.

Внесене учасниками майно, яким вони володіли на підставах інших, ніж право власності, використовується в інтересах усіх учасників і є їхнім спільним майном.

Учасники користуються спільним майном за взаємною згодою, а в разі недосягнення згоди — у порядку, що встановлюється судом. Обов'язки учасників щодо утримання спільного майна та порядок відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням цих обов'язків, вирішуються у договорі простого товариства.

Отже, спільне майно простого товариства об'єднує в собі: 1) майно, внесені учасниками у вигляді внеску, якщо майно належить учаснику на праві власності; 2) вироблену продукцію, плоди і доходи.

Розподіл прибутку між учасниками договору здійснюється пропорційно вартості вкладів учасників у спільну справу, якщо інше не встановлено договором простого товариства. Умова про усунення будь-кого із учасників від участі в прибутку є нікчемною (ст. 1139 ЦК).

Кожний з учасників повинен нести спільні витрати, а також відшкодовувати зроблені товариством збитки.

За загальним правилом порядок покриття витрат і збитків, пов'язаних зі спільною діяльністю, визначається згодою учасників. У разі відсутності такої домовленості кожен учасник несе витрати та збитки пропорційно вартості його вкладу у спільну справу. Нікчемною буде вважатися умова, яка звільняє будь-кого з учасників від участі у спільних затратах і збитках.

Відповідальність учасників договору простого товариства залежить від того, чи є такий договір підприємницьким, чи ні. Якщо договір пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності, учасники відповідають солідарно за всіма спільними зобов'язаннями. У разі відсутності у договорі мети отримання прибутку учасники будуть відповідати всім своїм майном пропорційно внескам.

За спільними зобов'язаннями, що виникли не з договору, відповідальність буде солідарною. Зазначені положення ст. 1138 ЦК є імперативними нормами і не можуть змінюватися договором.

Новий ЦК України регулює порядок звернення стягнення на частку учасника у простому товаристві. Кредитор учасника простого товариства має право поставити вимогу про виділ його частки у спільному майні.

Договір простого товариства **припиняється** у разі:

1) визнання будь-кого з учасників недієздатним, обмеженим у дієздатності, безвісно відсутнім, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників;

2) оголошення будь-кого з учасників банкрутом, за винятком, зазначеним у п. 2 ст. 1141 ЦК;

3) смерті учасника або ліквідації юридичної особи.

У договорі простого товариства або в наступній угоді може бути передбачено збереження договору у відносинах між іншими учасниками або заміщення учасника, який помер (ліквідованої юридичної особи), його спадкоємцями (правонаступниками);

4) відмови будь-кого з учасників від подальшої участі у договорі простого товариства або розірвання договору на вимогу одного з учасників, за винятком, зазначеним у п. 1 ст. 1141 ЦК;

5) впливу строку договору;

6) виділу частки учасника на вимогу його кредитора за зазначеними винятками;

7) досягнення мети товариства або настання обставин, коли досягнення мети товариства стало неможливим.

При припиненні договору простого товариства продовжують існувати певні майнові відносини між учасниками. Так, учасник, який вніс у спільну власність річ, визначену індивідуальними ознаками, має право вимагати її повернення. Речі, що були передані не у власність товариству, також повертаються учасникам, які їх надали, без виплати відповідної винагороди.

Поділ майна товариства здійснюється на підставі норм, передбачених для поділу спільної власності.

З моменту припинення договору простого товариства його учасники несуть солідарну відповідальність за невиконаними спільними зобов'язаннями щодо третіх осіб.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. / Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
4. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. // Голос України. – 2001. – 20 листопада. – С. 3–12.
5. Про відповідальність за несвоечасне виконання грошових зобов'язань : Закон України від 22 листопада 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 28.
6. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 45. – Ст.400.
7. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України № 851-IV від 22 травня 2003 р. // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 119.
8. Про заставу : Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
9. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 6 липня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 28. – Ст. 205.
10. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України № 236/96-ВР від 7 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
11. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

12. Про захист прав покупців сільськогосподарських машин : Закон України № 900-IV від 5 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 315.
13. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30. – Ст. 379. (У редакції від 01.12.2005 р. згідно з ЗУ № 3161-IV).
14. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
15. Про іпотеку : Закон України від 5 червня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.
16. 20. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 р. № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.
17. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України № 113/98-ВР від 11 лютого 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 30–31. – Ст. 194.
18. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.
19. Про оренду державного та комунального майна : Закон України від 10 квітня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.
20. Про оренду землі : Закон України в редакції Закону № 1211-IV від 2 жовтня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 10. – Ст. 102.
21. Про стандартизацію : Закон України від 17 травня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 31. – Ст. 145.
22. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 р. у редакції ЗУ № 2745-III від 4 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 7. – Ст. 50.
23. Про товарну біржу : Закон України № 1956-XII від 10 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 139.

24. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68.

25. Про ціни і ціноутворення : Закон України № 507-XII від 3 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 52. – Ст. 52.

26. Про затвердження Типового договору оренди землі : Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 3 березня 2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 50.

27. Про затвердження типового концесійного договору : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 15. – Ст. 454.

28. Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів : Указ Президента України № 567/94 від 4 жовтня 1994 р. // Урядовий кур'єр. – 1994. – № 154–155 ; ІНКОТЕРМС2000 (введені в дію з 1 січня 2000 р.); // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 63 ; Урядовий кур'єр. – 2002. – № 68.

29. Інструкція про порядок приймання продукції виробничотехнічного призначення і товарів народного споживання за якістю : затв. Постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР № II-7 від 25 квітня 1966 р. // Податки та бухгалтерський облік. – 2006. – № 75 ; Все для бухгалтера в торгівлі. – 2006. – № 33.

30. Інструкція про порядок приймання продукції виробничотехнічного призначення і товарів народного споживання за кількістю : затв. Постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР № II-6 від 15 червня 1965 р. // Податки та бухгалтерський облік. – 2006. – № 75 ; Все для бухгалтера в торгівлі. – 2006. – № 33.

31. Про затвердження договорів оренди : Наказ Фонду державного майна України № 1774 від 23 серпня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – Ст. 2281.

Основна

32. Берестова І. Е. Цивільне право України. Особлива частина. Договірні зобов'язання : навч. посіб. / І. Е. Берестова, С. С.

Бичкова, І. А. Бірюков [та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 348 с.

33. Бичкова С. С. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик [та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. – [2-ге вид., змін. та допов.]. – К. : КНТ, 2008. – 498 с.

34. Боднар Т. В. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.

35. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві (заг. положення) : навч. посіб. / Т. В. Боднар. – К. : Юстініан, 2007. – 280 с.

36. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. О. В. Дзера. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.

37. Договор в народном хозяйстве (вопросы общей теории) / Сулейменов М.К., Покровский Б.В., Жакенов В.А. и др. – Алма-Ата: Наука, 1987. – 175с.

38. Жилінкова І. В. Договірне право : конспект лекцій / І. В. Жилінкова, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева [та ін.] ; за ред. І. В. Жилінкової, В. І. Борисової. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. – 116 с.

39. Иоффе О.С. Обязательственное право. – М.: «Юрид. лит.», 1975. – 880с.

40. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. / В. В. Луць. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.

41. Пухан И, Поленак-Акимовская М. Римское право. / Перевод с македонского д. ю. н. проф. В.А. Томсинова и Ю.В. Филиппова / Под ред. Проф. В.А. Томсинова. – М.: Издательство Зерцало, 2000. – 411с.

42. Цивільне право України: Особлива частина: підручник / В.Г. Фазикош, С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, Р.М. Достдар та ін.; за ред. В.Г. Фазикоша, С.Б. Булеци. – К.: «Знання», 2013. – 751с.

Додаткова

43. Ансон Вильям Р. Основы договорного права / пер. с 18-го англ. изд. А. С. Александровского, А. С. Ахманова, С. М. Рапопорта ; под ред. Д. Ф. Рамзайцева. – М. : Международная книга, 1947. – 458 с.
44. Бабаджанян Г. Договір купівлі-продажу товарів: загальні обмеження саморегулювання / Г. Бабаджанян // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2021. – № 1. – С. 54–62.
45. Бальц Д. А. Поняття зміни умов трудового договору та його співвідношення із суміжними правовими поняттями / Д. А. Бальц // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2021. – № 1. – С. 120-127.
46. Бежевец А. Договорные отношения на энергорынке / А. Бежевец // Юридическая практика. – 2004. – № 43. – С. 15–16.
47. Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О. А. Беяневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
48. Беяневич О. А. До питання про недійсність господарських договорів / О. А. Беяневич // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 2. – С. 200–207.
49. Беяневич О. А. Договір як засіб саморегуляції господарських відносин: загальна характеристика / О. А. Беяневич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 8. – С. 40– 48.
50. Беяневич О. А. Про види джерел господарського договірного права / О. А. Беяневич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 10. – С. 46–55.
51. Беркела Г. Ю. Договір підряду на капітальне будівництво: особливості, предмет, істотні умови та відповідальність / Г. Ю. Беркела // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 82. – С. 158-164.
52. Білоус Ж. Проблеми визнання господарських договорів недійсними / Ж. Білоус // Юридична Україна. – 2004. – № 11. – С. 31–40.

53. Бобко У. П. Особливості вимог до договорів укладених у сфері публічних закупівель та внесення змін до них / У. П. Бобко // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 82. – С. 9-15.
54. Богун В. Правовое регулирование договорных отношений по новым Гражданскому и Хозяйственному кодексам Украины / В. Богун // Частный предприниматель. – 2003. – № 21. – С. 6–9.
55. Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – Кн. 5, Т. 2 : Договоры о банковском вкладе, банковском счете; банковские расчеты. Конкурс, договоры об играх и пари. – Ярославль : Ярославский полиграфкомбинат, 2006. – 621 с.
56. Брагинский М. И. Договорное право / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – Кн. 5, Т. 1 : Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований. – Ярославль : Ярославский полиграфкомбинат, 2006. – 734с.
57. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 1 : Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [2-е изд., стер.] – М. : Статут, 2003. – 841с.
58. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 2. : Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2003. – 795с.
59. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [2-е изд., стер.]. – М. : Статут, 2002. – 800 с.
60. Брагинский М. И. Договорное право Кн. 4 : Договоры о перевозке, буксировке, транспортной экспедиции и иных услугах в сфере транспорта. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2004. – 909с.
61. Буткевич О. В. Сторони в договорі (контракті) на реалізацію інвестиційного проекту у вільній економічній зоні / О. В. Буткевич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 10. – С. 70–77.

62. Віхров О. Роль і місце організаційно-господарських зобов'язань у сучасній економіці / О. Віхров // Право України. – 2004. – № 4. – С. 53–56.

63. Волкова К. Особливості регулювання договорів доручення на управління корпоративними правами держави / К. Волкова // Юридичний вісник України. – 2004. – № 25. – С. 29.

64. Воловенко І. Неточності при складанні господарських договорів / І. Воловенко // Справочник економіста. – 2007. – № 2. – С. 53–55.

65. Дмитрієва Ю. Визначення поняття «договору простого товариства» та його правова кваліфікація / Ю. Дмитрієва // Право України. – 2007. – № 9. – С. 96–100.

66. Договір у цивільному і трудовому праві : довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка, Я. М. Шевченко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Ч. 1 : Я. М. Шевченко, О. М. Молявко, І. Ф. Севрюкова [та ін.]. – К. : Юридична книга, 2000. – 280 с.

67. Договір у цивільному і трудовому праві : довідник / за ред. Ю. С. Шемшученка, Я. М. Шевченко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Ч. 2 : Зразки документів / Я. М. Шевченко, О. М. Молявко, І. Ф. Севрюкова [та ін.]. – К. : Юридична книга, 2000. – 96 с.

68. Договори в підприємницькій діяльності / Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 15/16. – С. 3–108 – (Спецвипуск).

69. Євстігнєєв А. Істотні умови договору за Цивільним та Господарським кодексами: порівняльний аспект / А. Євстігнєєв // Юридичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 22–23.

70. Єфімов О. Господарський та цивільно-правовий договори у підприємницькій діяльності / О. Єфімов // Аудитор України. – 2009. – № 9/10. – С. 59–63.

71. Йолкіна Н., Швець К. Трудовий та цивільно-правовий договір: відмінності та особливості: URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/trudoviy-ta-civilnopravoviy-dogovir-vidminnosti-ta-osoblivosti.html>

72. Клейменова С. До питання про систему договорів лізингу / С. Клейменова // Вісник прокуратури. – 2006. – № 8. – С. 62–66.
73. Колісникова Г. В. Договір купівлі-продажу як підстава виникнення права власності на нерухоме майно / Г. В. Колісникова, А. І. Снігур // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 76. – С. 55-62.
74. Колісникова Г. В. Співвідношення договору будівельного підряду та договору підряду на капітальне будівництво / Г. В. Колісникова, Г. Ю. Беркела // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 76. – С. 48-54.
75. Коломієць К. В. Сторони договору факторингу / К. В. Коломієць // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2018. – Вип. 4. – С. 194-202.
76. Коломієць Н. Становлення господарського зобов'язання як правової категорії / Н. Коломієць // Право України. – 2006. – № 4. – С. 48–52.
77. Корецкий А. Д. Теоретико-правовые основы учения о договоре / А. Д. Корецкий ; отв. ред. д.ю.н., акад. РАЕН П. П. Баранов. – С.Пб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 211 с.
78. Костенко Л. Ціна є обов'язковою умовою господарського договору / Л. Костенко // Бухгалтерія. – 2006. – № 26. – С. 85–87.
79. Кравчук В. Правові наслідки недійсності договорів про відчуження часток в статутному капіталі товариства / В. Кравчук // Юридична Україна. – 2007. – № 10. – С. 36–42.
80. Крижна В. М. Договір за ЦКУ та господарський договір за ГКУ / В. Крижна // Бухгалтерія. – 2005. – № 3/4. – С. 66–71.
81. Крижна В. М. Права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії / В. М. Крижна // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. – № 7. – С. 14–18.
82. Крисенко Т. Договір у господарській діяльності підприємств / Т. Крисенко // Секретар-референт. – 2005. – № 9. – С. 16–22.

83. Лавриненко М. Р. Особливості укладення договору найму (оренди) нерухомого майна за законодавством України, Російської Федерації та Франції / М. Р. Лавриненко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. – 2019. – Т. 24, Вип. 1. – С. 182-192.

84. Лідовець Р.А. Поняття договору в цивільному праві України // Наукові записки. Серія «Право». – 2003. – Вип. 4. – С. 192-201.

85. Луговець Л. Особливості укладання господарських договорів згідно з новим законодавством України / Л. Луговець // Справочник економіста. – 2004. – № 6. – С. 23–28 ; Справочник економіста. – 2004. – № 7. – С. 70-73.

86. Луговець Л. Особливості укладання господарських договорів згідно з новим законодавством України / Л. Луговець // Справочник економіста. – 2004. – № 8. – С. 47–49 ; № 9. – С. 33–37.

87. Лукасевич-Крутник І. С. Перевізник як суб'єкт договірних зобов'язань з надання транспортних послуг / І. С. Лукасевич-Крутник // Актуальні проблеми правознавства. – 2020. – Вип. 3. – С. 137-145.

88. Мельник О. О. Зміна та розірвання договору, з точки зору різних правових доктрин, у випадку дії обставин форс-мажору / О. О. Мельник // ScienceRise. Juridical Science. – 2020. – № 4. – С. 34-40.

89. Мельник О. О. Зміна та розірвання договору, з точки зору різних правових доктрин, у випадку дії обставин форс-мажору / О. О. Мельник // ScienceRise. Biological science. – 2020. – № 4. – С. 34-40.

90. Менів Л. Д. Зарубіжний досвід правового регулювання договору дарування / Л. Д. Менів // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 76. – С. 76-83.

91. Мілаш В. До питання про підприємницькі комерційні договори з посиленням публічним інтересом / В. Мілаш //

Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 45–50.

92. Мілаш В. Договірна правосуб'єктність сторін зовнішньоекономічного договору / В. Мілаш // Право України. – 2004. – № 6. – С. 39–42.

93. Мілаш В. Інтерес як системоутворюючий конструктивний елемент підприємницького комерційного договору / В. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 74–80.

94. Мілаш В. Нові підходи до визначення договору в господарському праві / В. Мілаш // Право України. – 2007. – № 9. – С. 31–36.

95. Мілаш В. Принцип свободи підприємницького комерційного договору / В. Мілаш // Право України. – 2005. – № 2. – С. 36–40.

96. Мілаш В. Проблема визначення кола учасників підприємницьких комерційних договірних відносин / В. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 12. – С. 7–13.

97. Мілаш В. С. До питання про правосуб'єктність сторін господарсько-договірних відносин / В. С. Мілаш // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 3. – С. 257–263.

98. Мілаш В. С. Конструктивні системоутворюючі елементи підприємницького комерційного договору: постановка питання / В. С. Мілаш // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 3. – С. 203–214.

99. Мілаш В. С. Про підстави недійсності підприємницького комерційного договору / В. С. Мілаш // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 2. – С. 194–204.

100. Мілаш В. Теоретичні аспекти співвідношення свободи підприємницького комерційного договору та обмежувальних чинників / В. Мілаш // Українське комерційне право. – 2005. – № 6. – С. 51–64.

101. Мілаш В. Теоретичні аспекти тлумачення господарського договору: історія та сучасність / Мілаш В. // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 5. – С. 31–35.

102. Міськевич Л. Р. Поняття та правова природа договору оренди земель водного фонду / Л. Р. Міськевич // Актуальні проблеми правознавства. – 2020. – Вип. 4. – С. 97-102.

103. Мороз О. В. Акцепт як стадія укладення цивільно-правового договору / О. В. Мороз // Право та інновації. – 2020. – № 2. – С. 45-49.

104. Назаренко В. Особливості укладання, виконання та відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору комісії на продаж сільськогосподарської продукції у сфері зовнішньоекономічної діяльності / В. Назаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 72–76.

105. Назаренко В. Сторони договору комісії у сфері зовнішньоекономічної діяльності / В. Назаренко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10. – С. 87–91.

106. Назаров А. М. Общая характеристика гражданско-правового договора / А. М. Назаров // Право та інноваційне суспільство. – 2020. – № 1. – С. 7-13.

107. Наранович А. Право подписи: директора компаний совершают большую ошибку, когда позволяют подписывать договоры не уполномоченным на это должностным лицам предприятия / А. Наранович // Финансовая консультация. – 2005. – № 20. – С. 27–28.

108. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – [3-тє вид., перероб. і допов.] / О. О. Кот, Т. В. Бондар, С. І. Шимон [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. 2. – 1087 с.

109. Ніколенко Л. Правові проблеми класифікації господарських зобов'язань / Л. Ніколенко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11. – С. 39–42.

110. Орлова І. Визначення державних гарантій виконання господарських зобов'язань / І. Орлова // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 104–106.

111. Пашков В. Проблеми визначення учасників господарськодоговірних відносин у галузі охорони здоров'я / В. Пашков // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 5. – С. 34–38.

112. Подцерковний О. П. Ціна як умова господарського договору / О. П. Подцерковний // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 6. – С. 144–151.

113. Поліводський О. А. Договір оренди землі. Динаміка недійсності / О. А. Поліводський // Правова держава. – 2020. – Вип. 31. – С. 249-260.

114. Посполітак В. Зобов'язання за договором про спільну діяльність. Договір простого товариства / В. Посполітак, Р. Ханік-Посполітак // Українське комерційне право. – 2003. – № 4. – С. 35–49.

115. Про затвердження примірних договорів купівлі-продажу : Наказ від 22 серпня 2005 р. № 2411 / Фонд державного майна України // Інвестгазета. – 2005. – № 43. – С. 4–21 ; Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2005. – № 11. – С. 43–62 ; Офіційний вісник України. – 2005. – № 38. – С. 124–156 (з текстами примірних договорів).

116. Проценко І. Деякі аспекти вибору права для регулювання зобов'язань, що виникли внаслідок недобросовісної конкуренції / І. Проценко // Юридичний журнал. – 2003. – № 11. – С. 24–26.

117. Рєзнікова В. Укладення господарського договору про спільну діяльність: проблемні аспекти правового регулювання / В. Рєзнікова // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 9. – С. 100–104.

118. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року №12-рп/98: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>

119. Ручка О. А. Роль принципу реального виконання зовнішньоекономічного договору / О. А. Ручка // Адвокат. – 2004. – № 9. – С. 16–19.

120. Саванець Л. М. Довіреність та договір доручення: порівняльно-правовий аналіз / Л. М. Саванець // Актуальні проблеми правознавства. – 2020. – Вип. 4. – С. 112-118.

121. Серебрякова Ю. Підстави визнання договору оренди нерухомості неукладеним: господарсько-правовий аспект / Ю. Серебрякова // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 2. – С. 92–94.

122. Сидоров Я. О. Підстави та особливості припинення договору комерційної концесії / Я. О. Сидоров // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 9. – С. 98–106.

123. Сисуєв С. Ю. До проблеми визначення поняття «господарський договір» / С. Ю. Сисуєв // Юриспруденція: теорія і практика. – 2006. – № 8. – С. 49–52.

124. Січко Д. С. Суб'єктивний склад договору фінансового лізингу / Д. С. Січко // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – № 2. – С. 180–184.

125. Створення, реорганізація та ліквідація підприємств у запитаннях та відповідях: Нормативна база; Відповіді на запитання, зразки статут ТОВ і засновницького договору : метод. посіб. – Дніпропетровськ : Баланс-Клуб, 2004. – 144 с.

126. Таненок О. Зобов'язання в господарському праві: (договірні зобов'язання і їхнє значення в регулюванні ринкової економіки) / О. Таненок // Персонал. – 2005. – № 6. – С. 74–79.

127. Ткачук А. С. Правове регулювання ліцензійного договору / А. С. Ткачук // ScienceRise. Juridical Science. – 2021. – № 1. – С. 15-19.

128. Томчишен С. В. Визнання договору неукладеним за Цивільним та Господарським кодексами України / С. В. Томчишен // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 4. – С. 178–188.

129. Трофімова О. В. Поняття та ознаки договору лізингу / О. В. Трофімова // Вісник господарського судочинства. – 2004. – № 4. – С. 173–180.

130. Уралова Ю. П. Деякі питання виконання договору найму (оренди) транспортного засобу / Ю. П. Уралова, Ю. О. Моїсєєв // Журнал східноєвропейського права. – 2020. – № 78. – С. 111–118.

131. Урусова Г. Господарські договори: укладення, зміна, розірвання за ГКУ / Г. Урусова // Бухгалтерія. – 2004. – № 46. – С. 82–84.

132. Федорчук Д. Забезпечення виконання зобов'язань у підприємницькій діяльності / Д. Федорчук // Юридична газета. – 2006. – № 18. – С. 14.

133. Філатова Н. Ю. Договори типу click-wrap і browse-wrap: особливості і призначення / Н. Ю. Філатова, О. С. Бережнюк // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. – 2018. – Т. 23, Вип.1. – С. 87–97.

134. Хвост В. Трудовий договір та контракт. Відмінності: URL: <https://sk.ua/press-center/trudovy-dogovir-ta-kontrakt-vidminnosti/>

135. Цеслів О. В. Оптимізація франчайзингового договору в умовах невизначеності / О. В. Цеслів // Інфраструктура ринку. – 2020. – Вип. 41. – С. 332–335.

136. Чабан О. Зміст інвестиційного договору (контракту) / Чабан О. // Юридична Україна. – 2007. – № 12. – С. 44–48.

137. Черешнюк В. Відшкодування збитків як форма відповідальності за порушення господарського договору / В. Черешнюк // Юридична Україна. – 2006. – № 9. – С. 65–70.

138. Черешнюк В. Укладення попереднього господарського договору та його правові наслідки / В. Черешнюк // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 1. – С. 22–25.

139. Черешнюк В. Штрафні санкції за порушення господарських договорів / В. Черешнюк // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 7. – С. 83–87.

140. Чучковська А. Форма господарських договорів, що вчиняються через мережі електрозв'язку, зокрема через Інтернет / А. Чучковська // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 8–11.

141. Штумп Г. Лицензионный договор / Г. Штумп ; пер. с нем. А. К. Кудряшова, В. В. Драгунова ; под ред. и со вступ. ст. М. М. Богуславского. – М. : Прогресс, 1998. – 478 с.

142. Щербакова Н. В. Поняття та правова природа договорів про злиття та приєднання господарських товариств / Н. В. Щербакова // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 4. – С. 209–217.

143. Ярема А. Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : у 4 т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань ; Акад. суддів України. – К. : А.С.К.; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж. – Т. 3 : Договірні зобов'язання. Недоговірні зобов'язання. Спадкове право. – 2006. – 927 с.

ДЛЯ НОТАТОК

ЗМІСТ

Вступ.....	5
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ	6
ТЕМА 1. Загальні положення про договір	6
ТЕМА 2. Договір купівлі-продажу	13
ТЕМА 3. Види договорів купівлі-продажу	19
ТЕМА 4. Договір міни, дарування	30
ТЕМА 5. Договір довічного утримання. Рента	36
ТЕМА 6. Договір майнового найму (оренда)	42
ТЕМА 7. Види договорів майнового найму. Договір позички	47
ТЕМА 8. Договір підряду	55
ТЕМА 9. Види договорів на виконання робіт	62
ТЕМА 10. Загальна характеристика договорів про надання послуг. Договір оплатного надання послуг	70
ТЕМА 11. Договір перевезення. Види договорів перевезення. Договір транспортної експедиції.....	76
ТЕМА 12. Договір морського перевезення	83
ТЕМА 13. Договір страхування. Договір зберігання	91
ТЕМА 14. Договори доручення. Договір комісії. Управління майном.....	100
ТЕМА 15. Види договорів про надання фінансових послуг	108
ТЕМА 16. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	115
ТЕМА 17. Спільна діяльність	123
Список рекомендованої літератури.....	130